

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK

MÅNEDSSKRIFT

Hans Lind: Historien bag billedet – skyttekorpset i Augustenborg

Ernst Vollertsen: Holmen – et fiskerleje I

Olav Christensen: En skattesag fra 1898 fra Haderslev

Marius Jacobsen: Lærerår i tyvernes Tønder

Chr. Stenz: To slesvigske valg

Bog anmeldelser

Grænselandsdagbog

APRIL

4·1978

54. ÅRGANG

Historisk Samfund for Sønderjylland

Nye bøger:

Lars Henningsen: Fattigvæsenet i de sønderjyske købstæder 1736–1841. Ill. Indb. 244 sider. Pris 90.– kroner. For medlemmer og abonnenter på Sønderjysk Månedsskrift kun 45.– kroner. Priserne er excl. porto.

L. S. Ravn: Lærerne i Nordslesvig ca. 1814–1920. To halvbind. Pris for begge 110.– kroner.

Af tidligere udgivne bøger, der er ved at være udsolgt, kan nævnes følgende (priserne i parentes er for ikke-medlemmer):

H. V. Gregersen: Niels Heldvad. En biografi. Kr. 15.00 (26.00).

H. Hejselbjerg Paulsen: Sønderjysk Psalmesang 1717–1740. Hæftet kr. 25.00 (44.00).

Jacob Fabricius den yngres Optegnelser. Udgivet ved A. Andersen. Indb. kr. 35.00 (60.00).

Jens Engberg: Det slesvigske Spørgsmål 1850–1853. Indb. kr. 40.00 (57.50).

Hans Hansen: Fra tidlig Vår til Efterår. I sønderjysk landbrugs tjeneste. Kr. 6.00 (10.00).

H. Gjessing: Drengear og Manddomsvirke i Tønder. Udgivet ved Peter Kr. Iversen. 2. oplag. Indb. kr. 13.00 (22.00).

J. N. H. Skrumsager: Ane Marie Skrumsager. Udgivet ved Dorrit Andersen. Indb. kr. 12.00 (21.00).

Indholdsfortegnelse til SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT 1945–74

er udkommet.

Dermed er samtlige årgange 1924–1974 registreret.

Den nye indholdsfortegnelse, der også omfatter forfatter- og emneregister, er udarbejdet af overbibliotekar Niels Henrik Kragh Nielsen, Rødding, og kan bestilles hos

Historisk Samfund for Sønderjylland

Ekspeditionen. Landsarkivet. 6200 Åbenrå. Telf. (04) 62 46 83.

Prisen er 30,00 kroner, dog er prisen for medlemmer og abonnenter kun 20,00 kroner.

Flensborg Bymuseum

Udstilling 14. april – 7. maj 1978

Tradition og nutidigt foreningsarbejde inden for skydeselskaberne

Sønderjysk Månedsskrift

udgives af Historisk Samfund for Sønderjylland, men alle kan tegne abonnement, uanset om man er medlem eller ikke.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT koster 58.– kroner årlig (heri er medregnet MOMS og porto-udgifter). Enkeltnumre kan købes for 6.– kroner stykket, større særnumre eller dobbelthæfter beregnes der dog en særlig pris for.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT kan bestilles hos ekspeditionen, Landsarkivet, Haderslevvej 45, 6200 Åbenrå. Telefon (04) 62 46 83.

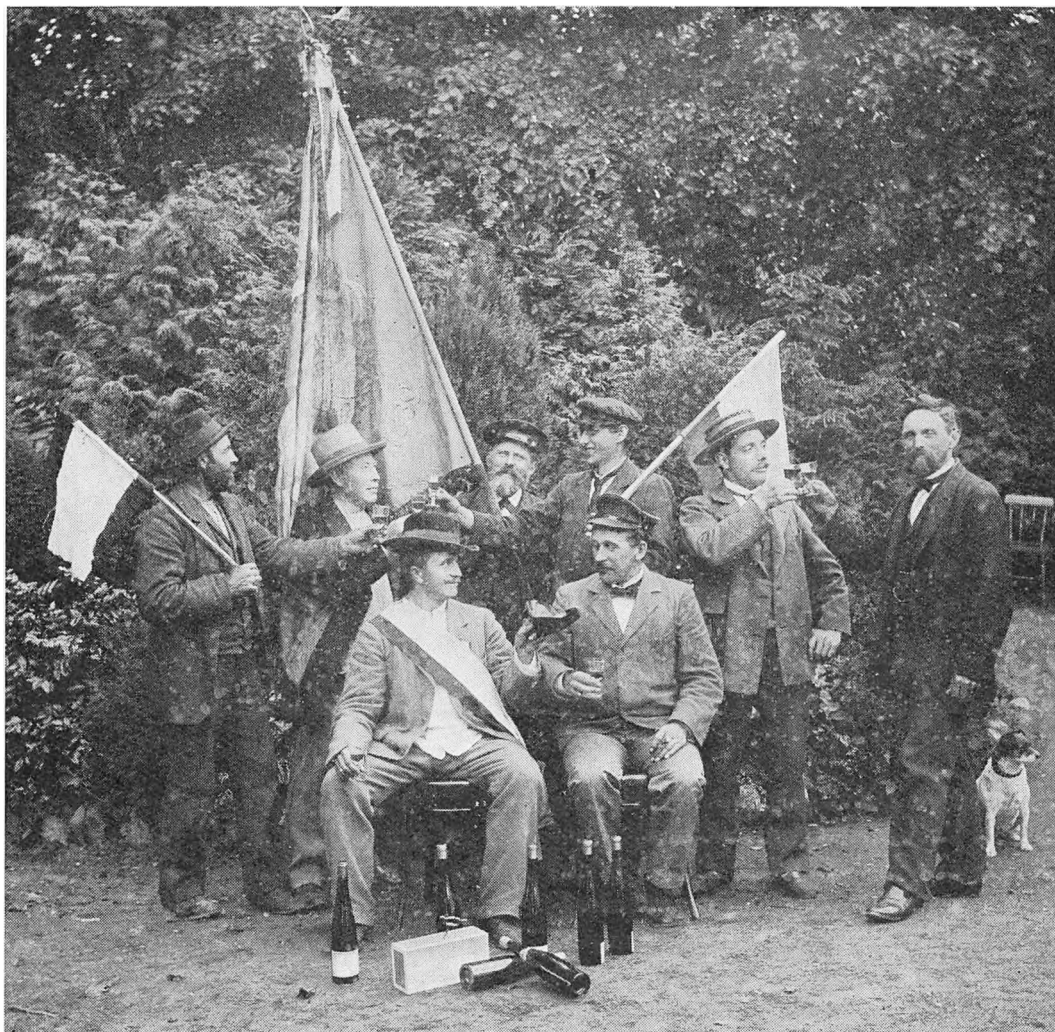
SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFTs redaktion:

Werner Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder. Tlf. (04) 72 18 78.

Christian Stenz, Tøndervej 173, Åbenrå. Tlf. (04) 62 14 50.

Inger Bjørn Svensson, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev. Tlf. (04) 52 17 37.

Prøvehæfter (overskudshæfter) sendes gratis og gerne efter anmodning.

Stående fra venstre: Malermester Fr. Türck, snedkermester Holm, maler Hansen, borgmester P. Zimmermann, købmand Johan Nic. Hansen og ejeren af Parkhotellet Moltmann. Siddende fra venstre: Skyttekongen bagermester Theodor Hansen og bagermester Lorenz Andersen. Foto ca. 1902 R. Reich.

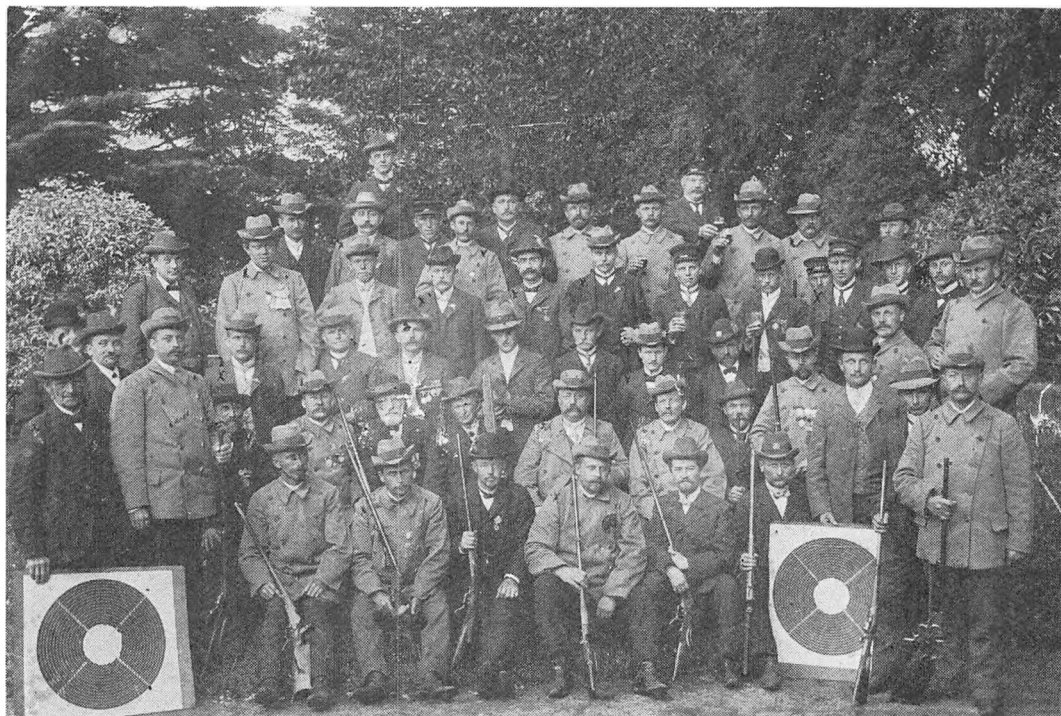
Historien bag billedet

Skyttekorpset i Augustenborg

AF HANS LIND

Hans Lind, Augustenborg, har denne gang fundet billeder frem, der fortæller om »Christian August Schützengilde«, det gamle skyt-

tekorps i Augustenborg, hvor nationale spørgsmål aldrig blev drøftet.

Skyttekorpset i Augustenborg fotograferet 1911.

Bagved de to billeder ligger en usædvanlig historie. Det viser det augustenborgske skyttekorps, som hed »Christian August Schützengilde«, opkaldt efter den augustenborgske hertug. Korpset stiftedes i 1883, men er egentlig genskabt på et ældre skyttekorps fra 1839. Dette opløstes ret hurtigt. Muligt har de slesvigske krige spillet ind med de nationale forhold, som især var fremherskende i hertugbyen.–

På fanen ses årstallet 1839, som var det første korps stiftelsesår. »Chr. August Schützengilde« omtales endnu af ældre augustenborgere i ærbødighed. Korpset talte en overgang 100 skytter, og nogle af dem hørte til i oplandet. Det er bemærkelsesværdigt, at korpset bandt medlemmerne sammen. Her kunne såvel danske som tysksindede mødes i fordragelighed; der blev aldrig drøftet nationalpolitiske forhold, og det er vel især dette, som har ført til, at fællesskabet bestod sin prøve.

Der fandt jævnligt skydeøvelser sted, men

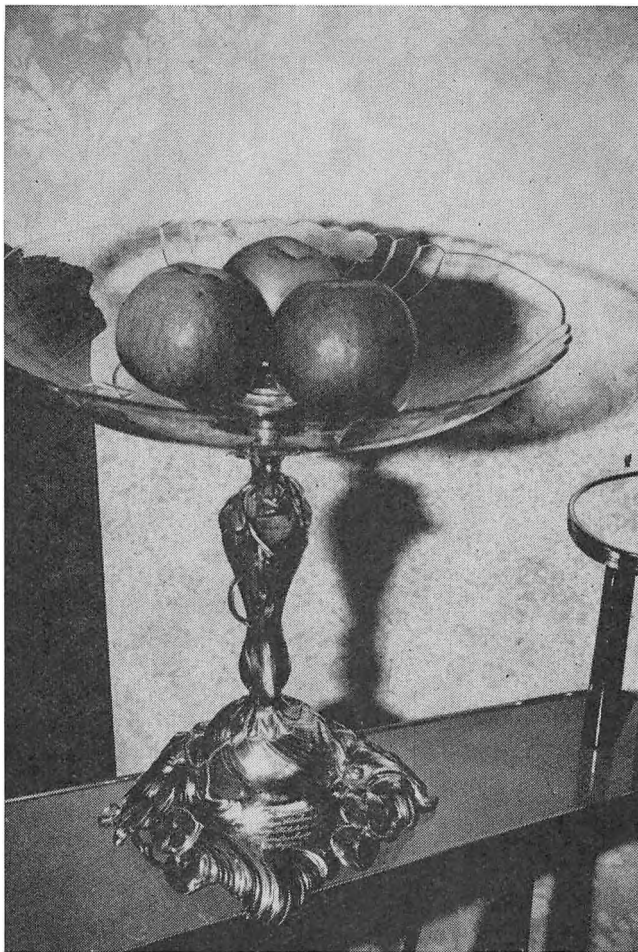
når endelig kredsskydningen var berammet, var det som om byen stod på gloende pæle. –

Skydningen indledtes med klokkeringning fra klokketårnet ved slottet, og det var starten til et skyttestævne, som varede i to dage.

Skytterne mødte med deres eget gevær i byens midte hos købmand Laust Schmidt, og her fik hver enkelt deltager en knaphulsbukket overrakt. Derefter gik det med musik i spidsen til skydebanerne, som lå i nærheden af slottet ved det nedlagte hotel Moltmann. Der skulle betales et gebyr for at deltage i skydningen, og for dette beløb indkøbtes pokaler og medaljer til de bedste skytter. En overgang lå beløbet på 1000 mark, og det var relativt mange penge målt med datidens købeevne.

Når skyttekongen blev kåret, foregik det med alskens festivitas, hurraråb og laurbærkransning, skulderskærf og kongegevinsten, der som regel var en smuk pyntegenstand, var især eftertragtet. Rundt omkring i hjemmene opbevares endnu sådanne kongege-

Opsatsen, som er en præmie fra skyttekorpset i Augustenborg, er vundet af den daværende postmester Krämer. Han flyttede til Sydslesvig i 1920, og opsatsen ejes i dag af hans søn, lærer Hermann Krämer, Tarp.

vinster som et trofæ.

I nogle år kastede prominente gæster særlig glans ved deres tilstedeværelse. Hertug Ernst Günther og landråden, Von Tschirsnitz deltog nogle gange i festen, og det vakte opmærksomhed viden om.

Også prins Christian, der stammer fra den augustenburgske hetugslægt, bærede stævnet med sit besøg, og i et takketelegram fra 1911 minder han om sin deltagelse.

Det siger sig selv, at hertugbyens beboere mødte op, man må huske på, at festdagene og fornøjelser dengang var få, og derfor så man hen til skyttefesten med store forventninger.

1. verdenskrig satte en stopper for skyttekorpsets virke. Et møde i 1920 om at gen-

oplive korpset fandt ingen grobund, og dermed forsvandt korpset for evigt.

For få år siden levede endnu en af skytterne, bagermester Chr. Petersen, sen., Augustenborg. Han mindedes de augustenburgske dage med særlig glæde. Der herskede harmoni og sammenhold, et godt kammeratskab og på tværs af alle skel i byen, kunne man mødes. De svundne tider var et vidnesbyrd om et lykkeligt liv i et lille bysamfund.

Spredt ud vor landsdelen findes pokaler og præmier, og medaljerne er sikkert gemt i mange af de hjem, som på en eller anden måde havde tilknytning til Augustenborg.

Også fanen er i behold. Den hænger på museet på Sønderborg slot og fortæller lidt om skyttesagen.

Havnen i Holmen. Knud Lavardsgade ligger bag muren i baggrunden. Bagest i billedet domkirken i Slesvig.

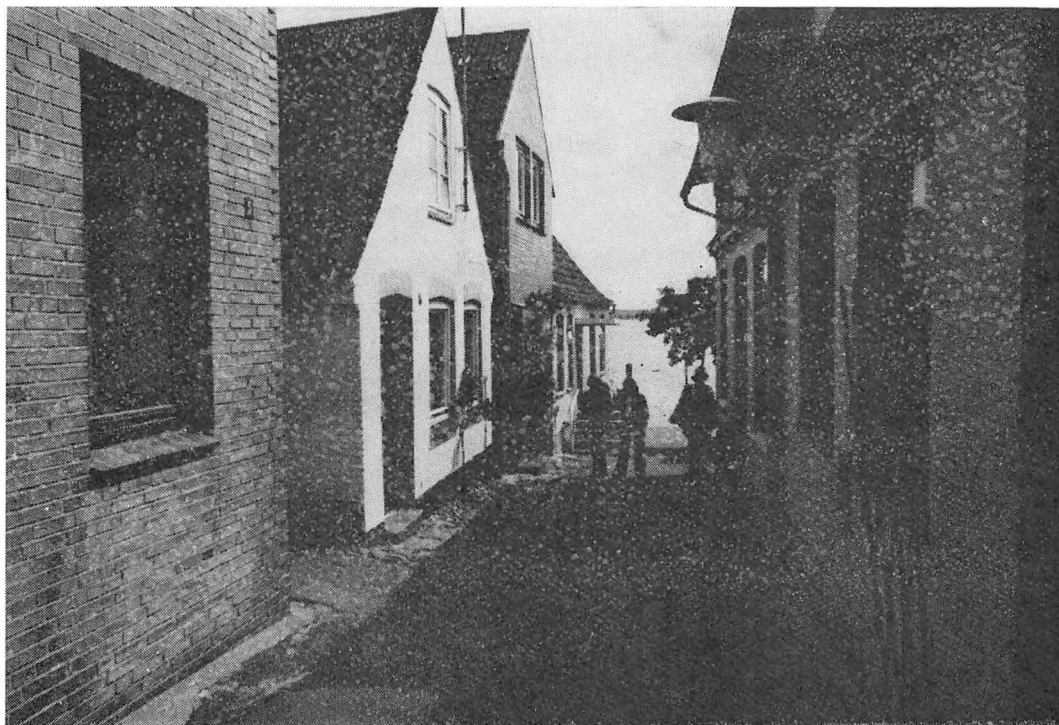
Holmen - et fiskerleje

AF ERNST VOLLERTSEN

Den nyvalgte formand for Sydslesvigsk Forening (SSF), overlærer Ernst Vollertsen, Lyrskov, fortæller om sin barndoms by, Holmen, det traditionsrige lille fiskerleje, en lille enklave i Slesvig by ned mod Slien. Her fortæller han om fiskeriet og i en følgende artikel om begravelsesgildet og de særegne skikke, der er knyttet til denne gamle sammenslutning.

I bunden af den 42 km lange Sli – fra Sli-munde til Gottorp Slot – ligger der neden for Slesvig Domkirke på en tidligere ø et århundredgammelt fiskerleje. De idylliske

gavlhuse med deres karnapper og gyderne med deres hjemlige hygge kan kappes med andre byers store historiske mindesmærker. I min barndom havde næsten alle husene gadespejle – »spioner« – som nok kan betegnes som datidens fjernsyn. I dag er alle disse blevet et offer for bilismen, men højstammede roser pynter stadig næsten alle husene. Indtil 1935, da det store kaserneanlæg »Freiheit« blev bygget, var Holmen en ø. Bækken, som forbandt Holmnoret med Slien, er nu fyldt op, og Knud Lavardgade løber oven på den. Indtil 1945 hed gaden Niemannstrasse efter en stor prøjsisk gene-

Et kig ned mod Slien gennem »Fussamholm«, en af de tre gader, som Holmen består af. Navnet er afledt af Fusedhale, der skal have sammenhæng med landsbynavnet Fysing.

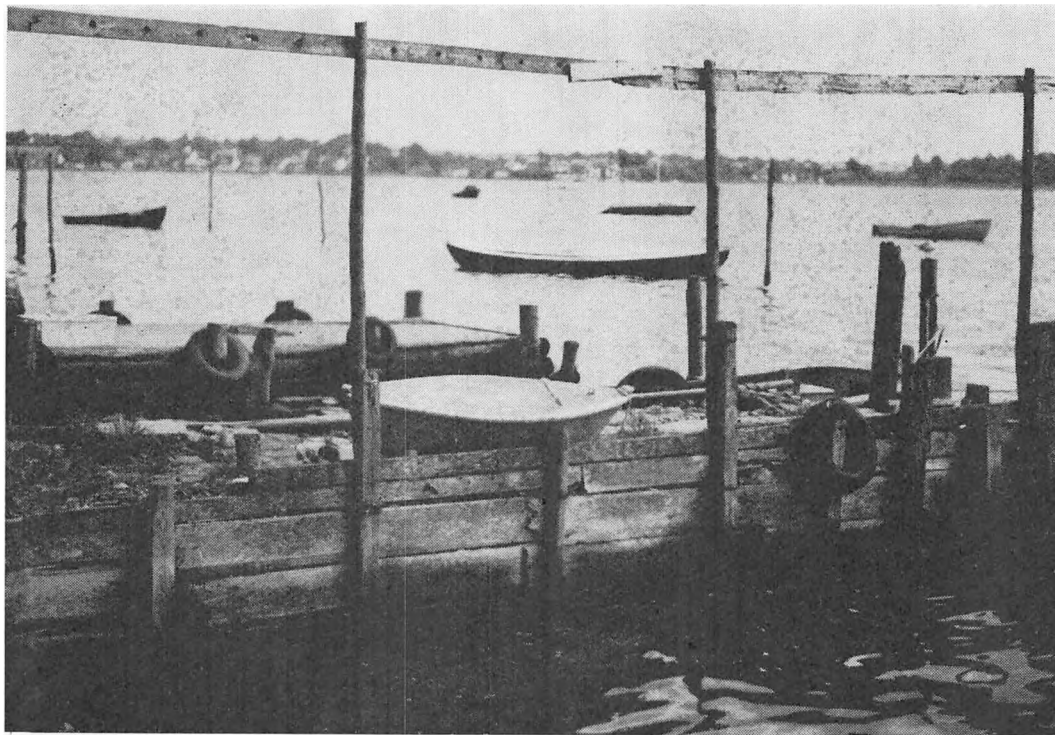
ral, men efter befrielsen blev gaden døbt om til sit nuværende navn. For tyskere må navnet Holm altid forklares, mens vi danske jo er fortrolige med Stapelholm, Hestholm, Refsholm, Maasholm og andre forbindelser med holm.

Holmens fiskere har i mange hundrede år boet her og brugt Slien som deres arbejdsplads. Men siden hvornår har der boet fiskere på Holmen? I 826 kom den frankiske munk Ansgar til Norden. Til Hedeby? Til Holmen? Til Slesvig? I følge overleveringen samlede han fiskerdrenge omkring sig for at forkynde det kristne ord. Er det ikke nærliggende at mene, at det var holmdrenge, Ansgar samlede omkring sig? Måske har også den første kristne kirke, en trækirke, som han rejste nogle år senere ligget på Holmen? Dr. Vilhelm la Cour mener, at den første kristne kirke har ligget her. Måske kan de nyeste udgravninger i Slesvig by inden længe løse

dette problem for os? Jeg har mange gange hjulpet graveren på Holmen. Når han skulle grave i det nordøstlige hjørne af kirkegården, var han altid på forhånd klar over, at det var særligt vanskeligt der. Her var en del halvstore kampesten ca. $\frac{1}{2}$ meter nede, og han har også fundet stolperester. Ansgars kirke??

En af gyderne på Holmen hedder idag »Fussamholm«. Et noget mærkeligt navn. Byhistorikeren Heinrich Philippsen siger, at gadens navn oprindeligt har været »Fusedhale«. Man mener, at de første fiskere er kommet fra Fysing, en landsby ca. 8 km øst for Slesvig – også beliggende ned til Slien.

I 1196 bliver det nuværende Skt. Johanskloster grundlagt øst for Holmen, og i annalerne hører vi for første gang om Holmens forhold til klosteret og til Slesvig by. I 1250 trækker Holmens fiskere vod ud for Brodersby og får Erik Plovpenning lig i de

Havneparti fra Holmen. I forgrunden et »hyfatt« til ålene, Sliens guld. I baggrunden skimtes Faretorp, der indtil 1935 havde færgeforbindelse med »Friheden« på Sliens nordside.

res garn. Vodtrækket hedder stadig »Den mørke Stjerne«. I alle disse år har fiskerirettighederne været nedskrevet i Slesvigs byret, hvor vi endnu i dag kan læse:

»Fiskerne har den frie ret til at fiske på hele Slien og kan hænge deres garn til tørring på land, så langt som de kan kaste med rorpinden.«

Op ad Slien, hovedsagelig på Svanssiden, findes der stadig i dag mange godser. Godsejerne ville også gerne fiske på Slien. Det kom til en del retssager mellem godsejerne og Holmens fiskere, og de klagede til den danske konge. I 1480 kom et svar underskrevet af Kristian I. I denne forordning, det såkaldte Slibrev, stadfæstede kongen fiskernes erhvervede rettigheder til at fiske på hele Slien, dog undtaget de kongelige og hertugelige dele (Gottorp slotssø, Lindå Nor, Hedeby- og Selk Nor). Denne ret til fiskeri eksisterer stadig den dag i dag, men er efter

1864 indskrænket fra Slesvig til Arnæs, men nu også i de tidligere kongelige og hertugelige dele af Slien.

Til trods for at skrædderlavet i Slesvig allerede blev grundlagt i 1415, bagerlavet i 1418, slagterlavet i 1421, kom det først i 1765, altså meget sent, til grundlæggelsen af fiskerlavet. Grunden er nok den, at Slibrevet sikrede Holmens fiskere retten til udøvelsen af deres erhverv. I det store og hele gælder loven stadig:

1. Kun sønner af fiskere på Holmen kan blive optaget i lavet og det kun, hvis de har været fiskere siden deres konfirmation. Dette havde sin store betydning efter 1945. Vi har i dag ikke én aktiv flygtningefisker på Holmen, men love kunne ikke forhindre, at en del fiskere giftede sig med kvinder, der ikke var hjemmehørende her i landsdelen.

En af de karakteristiske, smukke slibåde, en fladbundet netbåd.

2. Lavsmedlemmer skal have deres faste bopæl på Holmen.
3. Enker efer fiskere skal have andel i det fælles vinterfiskeri mod at stille garn og en daglejer til rådighed. Det samme gælder for forældreløse børn.
4. Enker og arbejdsudygtige fiskere over 80 år skal stille med garn, men er fritaget for at stille en daglejer.
5. Gifte fiskere bliver optaget i lavet, når de er fyldt 22 år.
6. Ugifte fiskere, når de er fyldt 30 år.

Med et moderne ord kan vi nok i dag betegne dette forsørgelsesprincip som en slags folkepension.

Det fælles vinterfiskeri begynder den 10. december. Længe før har oldermænd været rundt hos lavets medlemmer og meddelt: »Imorgen stilles med 20 m net.« Man bruger så kirkegårdens gitter som ophængningsstativ, og alle netdele bliver knyttet sammen til et ca. 1000 m langt fællesnet. På et spørgsmål fra mig, da jeg var barn, hvad de lavede, fik jeg det svar: »Ja, vi knytter lufthullerne sammen!«

Vinterfiskeriet foregår for det meste på

isen og er fælles for alle aktive fiskere. På store slæder bringer man nettet ud til fangstpladsen, som oldermændene alene har bestemt. Her slår man med isøkser et 3 x 6 meter hul i isen (Inlat). Heri kommes nettet. I en modstranden vendt hesteskoform slås i en afstand af 12 skridt mindre huller i isen. Med lange træstænger bliver netarmene nu skubbet under isen og til slut trukket ud af et 12 x 20 meter stort »Ørhul« oven for Inlat. Til dette legemligt hårde arbejde anvendes store vindebukke, og der synges gamle arbejdsange:

So hief em opp, so hoal em opp,
 So treck em an dat Land un roop:
 He ho, he ho, hurrah, frisch na!
 He hurrah, wi gahn een brave Stimm' na,
 He ho, he ho hurrah, frisch na!

Der findes mange vers til disse plattyske arbejdsange, men dette bare som en lille smagsprøve.

Når nettet med stjærten er trukket op af »Ørhullet«, vrimler det med fisk. Karper, gedder, aborrer, skrubber er der en del af, men flest brasen. Den største del af fangsten bliver solgt og udbyttet delt mellem alle

Mariekirken er et kapel midt på Holmen. Fiskerne hængte deres garn op på gitteret, der går uden om kirkegården.

medlemmerne, også som omtalt til de gamle og enkerne.

Brasen bliver jo af mange opfattet som en slags skidtfisk og som uspiselig. Men dette er langt fra tilfældet! Rigtig tilberedt og rigtig serveret er brasen for mig en dejlig fisk. Man skal selvfølgelig vide, hvordan de mange lange og spidse ben ligger i kødet, for ikke at risikere at få dem i den gale hals. Juleaften står brasen på menukortet på Holmen, og det gør den også i vort hjem. Med en dejlig sødsur sovs med masser af frisk peberrod til er brasen en delikatesse!

Det bør her tilføjes, at Slibrevet fra 1480 også indeholder en ganske klar forpligtelse til dagligt at forsørge Slesvig bys og oplandets borgere med frisk fisk.

Hvad laver så de yngre fiskere, som ikke er medlemmer af lavet, om vinteren? Ja, de sætter deres egne garn uden om de andres fangstplads og kan på denne måde tit fange mere end lavsmedlemmerne. Hvad der selvfølgelig giver anledning til mange bemærkninger!

I marts måned bliver det store fællesnet

igen delt op i de mange små net. Nu drives fiskeriet på en anden måde. Otte fiskere i alle aldre finder sammen til et vodfællesskab, som består af to fladbundede både og et 2–400 m langt og 3 m dybt net. Motorbåden trækker netbåden, og nået ud til den af vodformanden bestemte fiskeplads går motorbåden for anker og tager imod linerne fra netbåden. I en mod stranden vendt halvcirkel kastes nettene nu ud fra netbåden. Er nettene kastet ud, tages ankeret op, og fra begge både begynder man at hale ind på nettene. Bådene nærmer sig nu hinanden og ligger til sidst side om side. Stjærten med fangsten tages op, og fiskene vrimler frem.

Om foråret og om efteråret er det hovedsageligt sild (vår- og høstsild), der kommer til Slien for at gyde, der fanges. Røgede Sli-sild (Schleibücklinge) er berømte over hele landet. En dejlig varm, rødbrun røget sild med groft salt og et stykke tørt rugbrød er en herlig ting! Og – det virker mange gange bedre på maven end amerikansk olie. Af én eller anden uforklarlig grund (forurening?) udeblev silden i en årrække, men er

Husene ligger i kreds om kirkegården; karnapperne er der stadig, men »spionerne« er forsvundet. Syd for kirkegården ligger en række gavlhuse, hvorfra der er bekvem adgang til Slien.

dog nu kommet tilbage i et tilstrækkeligt antal.

Om sommeren fanges ål – Sliens guld. Ålene kommer på fangstpladsen over i hyttefadet (»Hyfatt« på plattysk) og bringes på denne måde hjem til Holmen, slæbt efter netbåden. Det er en fornøjelse at se fiskerne gribe ned i hyttefadet og med et snuptag sortere ålene efter størrelse. Engang imellem farer hånden ned i sandet, for på denne måde bedre at kunne få hold på »slangerne«.

De forskellige vodpladser har alle forskellige navne. Her et par eksempler: Haredybet, Pandekagevod, Kloster, Bag Busken, Mehlbyddelbarg, Badel (afkortelse for Borgwedel) og lignende.

Hvis man fiskede fra Slesvig til Mysunde, var det en uskreven lov, at man hver dag vendte tilbage til Slesvig. Fiskede man derimod oven for Mysunde, blev man ude fra mandag til lørdag. Langs med Slien gik man i kvarter på bøndernes hølofter. For husly betalte man med fisk. Over et åbent ildsted tilberedte man i en stor kobbergryde noget af fangsten. Vandet var Slivand! Og den eneste tilsætning salt! Tørkosten og det me-

get nødvendige »flydende« havde man med hjemmefra i madkassen af træ. På plattysk hedder denne kasse »de Mattkist« – igen en klar afledning af et dansk ord. I bilalderen vender man nu hver dag tilbage til Holmen.

De ældre fiskere tjener til udkommet ved at fiske med ruser, kroge og mindre garn. Sammen med pensionen kan det blive til lidt lommepenge.

Sådan som her beskrevet foregik fiskeriet indtil ca. 1950, og der var ca. 35 aktive fiskere. Med den begyndende industrialisering i vor landsdel har billedet nu vendt sig. Det store vinterfiskeri eksisterer ikke mere. Dog har ca. 12 fiskere stadig fiskeriet som deres hovederhverv. Der findes et enkelt vodfællesskab, og ellers fisker man med ruser, kroge og mindre garn. En del fiskere er nu blevet moderne industriarbejdere bl.a. på Slesvigs sukkerfabrik og er »degraderet« til fritidsfiskere.

Idyllen – de gavlvendte huse ud til den runde kirkegård med de stynede lindetræer, karnapperne, smøgerne, de gamle love – findes dog stadig og bliver holdt i hævd også af nutidens mennesker.

En skattesag fra 1898 fra Haderslev

AF OLAV CHRISTENSEN

Jep Orbesen, der var født i Øsby den 7. april 1865, nedsatte sig omkring 1896 som gæstgiver i Haderslev i ejendommen Møllepladsen nr. 259 (fra 1911 nr. 5), hvor tidligere den gamle bindingsværksbygning havde ligget, hvor Den slesvigske Forening, der var blevet stiftet 1843, havde haft til huse.

Den 30. april 1898 anker Orbesen over sin ansættelse til indkomstskat for året 1898, og i denne ankeskrivelse, der sammen med andre papirer af efterkommerne er overladt Haderslev byhistoriske Arkiv, giver Orbesen oplysninger om sine indtægter med videre.

Han skriver indledningsvis, at ligningskommissionen havde ansat ham til en indkomstskat på 36 mark, og at han faktisk ikke havde en indtægt, der svarede til en sådan skat, hvorefter han opgiver sin indtægt således:

Lejeindtægter	1200 mark
lejeværdi af egen bolig	300 -
indtægt af erhvervsvirksomhed .	2000 -
	<hr/>
	3500 mark
herfra går renter af gæld	
til Haderslev Bys Spare- og Låne-	
kasse 4 % af 21000 mark .	840 mark
til rentier fru Panje ¹⁾	
4 % af 10000 mark	400 -
til murermester Paul Christiansen	
4 $\frac{1}{4}$ % af 3000 mark	127,50
løn til en i gæstgiveriet beskæf-	
tiget »mamsell«	480 -
til vedligeholdelse af bygning og	
driftsgenstande	100 -
bidrag til landsbrandkassen	40 -
	<hr/>
	1987,50 mark
	rest 1512,50 mark

Orbesen, som dengang havde drevet gæstgiveriet i et par år, oplyser endvidere, at han endnu ikke havde kunnet opnå højere indtægt end den af ham anførte, idet han for den største parts vedkommende var henvist til landkunder, som kun mødte op på markedsdage, ligesom der i hans nærhed fandtes flere lignende virksomheder. Han beder om at få sine forhold undersøgt og at få den ham pålagte skat væsentlig nedsat. Det gav også noget resultat, men efter skattelisterne var hans skatteansættelse således: bygningskat 148,96 mark, erhvervsskat (Gewerbesteuer) 28,80 mark, næringsskat (Betriebssteuer) 15 mark og indkomstskat 59,40 mark, ialt 252,16 mark. Hans indkomstskat synes altså ikke som af ham selv anført ansat til 36 mark, men til 59,40 mark, den nedsættes med kun 8,25 mark, men året efter ansættes han til 42,90 mark. Til sammenligning kan anføres, at langt de fleste skatteydere betalte mindre i indkomstskat. En arbejder, der dengang vel tjente 10–12 mark ugentlig eller en håndværkssvend betalte enten 3,96 mark eller 6,60 mark årligt, medens de højeste skatteydere betalte over 2000 mark, men det drejede sig kun om et par stykker. Andre gæstgivere i nærheden betalte i indkomstskat: 6,60 mark, 51,15 mark, 59,40 mark, 14,85 mark og 9,90 mark. På Møllepladsen boede der dengang yderligere én gæstgiver, i Lavgade tre og i Badstuegade én.

1) Anna Panje står i vejviseren 1904 opført under Torvet 291 (nu nr. 3).

Lærerår i tyvernes Tønder

AF MARIUS JACOBSEN

Skoleinspektør Marius Jacobsen, Odense, kom lige efter Genforeningen til Tønder og mindes nu enkelte oplevelser fra den tid, som gjorde dybt indtryk på den unge lærer.

En lummer augustdag i sommeren 1920 nærmede jeg mig for første gang Tønder. Fra Brammingetogets vinduer forsøgte jeg at få øje på den by, hvor jeg som ganske ungt menneske skulle starte min lærergerning, men den lod sig ikke se, for tunge, mørke skyer trak ind over det flade land og sendte kaskader af vand ned over køer og får, der vendte halerne mod vest og trodsede uvejrets rasen, medens de flegmatisk fortsatte deres sindige gumlen. Mørket tog til og var ved at forvandle dag til nat, medens knitrerende lyn for hen over himlen, der kom til at danne baggrund for en fantastisk illumination.

Det var en noget bragende velkomst, der mødte mig, og den var ikke stilnet af, da toget standsede ved stationen, og jeg kunne begive mig ud i den by, hvis eksistens jeg for nogle måneder siden dårligt anede. Bygen var nu ved at drive over, mens dens visit i Tønder havde afsat tydelige spor, for overalt fossede vandet. Kloakker var et ukendt begreb, så rendestenene blev forvandlede til rivende strømme, der stedse blev større og større, efterhånden som de mange bifloder fra husenes afløbsrender stødte til – medbringende alt muligt affald. Fortovene var i den foreliggende situation et ubehageligt sted at færdes på, så jeg valgte gadens toppepede brosten. Her var man da fri for at skulle springe over køkkenvaskenes brogede efterladenskaber eller støde mod uventede trappesten.

Og så skete miraklet.

Som ved et trylleslag brød solen igennem, spredte mørket og fik de rødgyldne tage til at lyse om kap med husenes buede ruder.

Tønder smilte, og den hilsen forstod jeg og takkede for.

Naturen gjorde i det hele taget et stærkt indtryk på mig. I begyndelsen følte det næsten som noget pinefuldt at skulle opfange den fjerne horisont, men da man først havde vænnet sig til engenes uendelighed, var det en berigende oplevelse at se ud over dem, når foråret klædte dem i en usandsynlig broget mangfoldighed af farver. Pludselig anede jeg virkeligheden bag Brorsons ord og delte hans undren: »Hvad skal jeg sige, når jeg går blandt blomsterne i enge ...«, men alle årstiderne havde hver deres charme: Sommeren med sine mangeartede lyde fra de vingede skarer – og efteråret, der med sine vilde storme trak vandet efter sig og forvandlede markerne til bølgende have, som om vinteren i frossen tilstand ændredes til et sandt eldorado for enhver, der ejede et par skjorter og forstod at bruge dem.

De danske elever rykkede ind

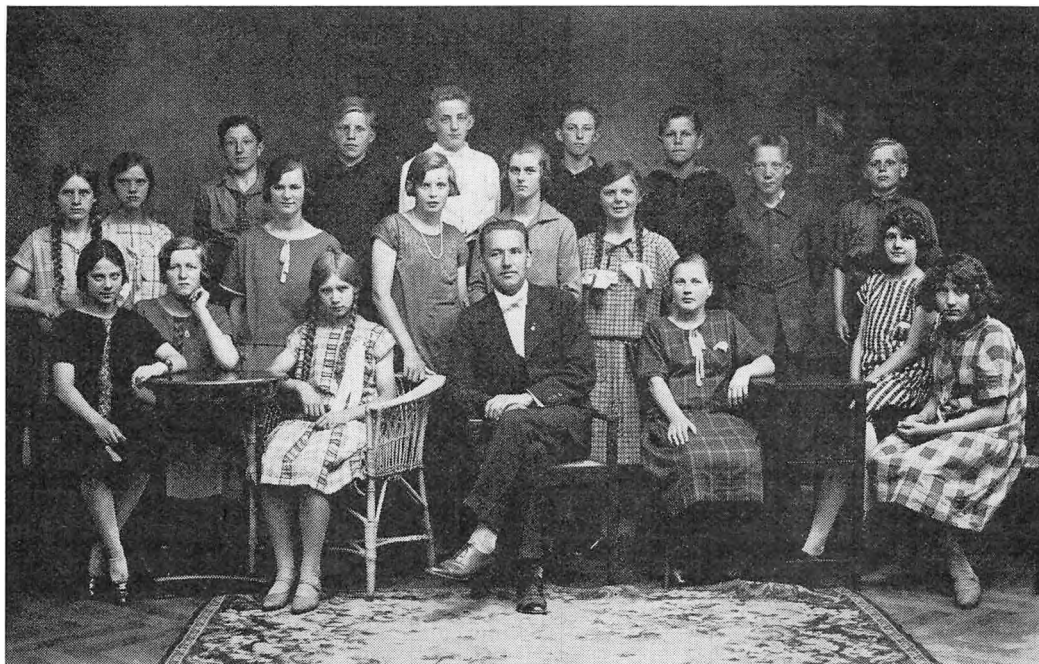
Seminariets omgivelser var en kæmpe-mæssig overraskelse. Ikke et øjeblik havde jeg drømt om, at jeg på disse kanter skulle møde så idylliske omgivelser med plæner og træer, smukke blomsterbede og fremfor alt den brede, roligt glidende Vidå med de små holme og den smukke allé. Jo, det var idyl, men den var det ellers meget småt med. Følgerne af en verdenskrig havde mærket alt og alle. Ikke alene manglede byens huse maling, men også på seminariet havde uvejret, der var gået hen over Europa, sat sine tydelige spor. Gymnastiksalen havde været brugt af militæret til hestestald og var derfor komplet ubrugelig til sit egentlige formål – ikke mindst på grund af redskabernes miserable tilstand.

De tyske elever, som hidtil havde haft til huse i lokalerne, og som nu meget mod de-

res vilje skulle flytte syd for den nye grænse, lod ikke deres skuffelse herover give sig udslag i nogen form for vandalisme. De ramponerede vægge var ikke deres værk, men selvfølgelig blev alt taget med, som havde værdi for dem. En ting havde de dog ikke fået fjernet, da vi rykkede ind. Højt oppe over skolens hovedindgang sad en mægtig ørn støbt ind i muren. Den ville de gerne have med, og da det just ikke var det symbol, hvorunder vi ønskede at opbygge en dansk skole, voldte det ingen vanskeligheder for dem at opnå den ønskede tilladelse, når de blot selv ville fjerne fuglen. Det var de mere end villige til, og vi så dem da rejse et mægtigt stillads og i flere dage arbejde på at hugge ørnen løs. Det tog sin tid, men endelig blev anstrengelserne kronet med held, og det spændende øjeblik, da nedfiringen kunne tage sin begyndelse, var nu inde. Vi stod et stykke borte for at iagttage processen. Alt så ud til at skulle lykkes, men da ørnen var halvt nede, brast tovene pludselig af en eller anden uforklarlig grund, og hele herligheden styrtede ned og knustes til utallige småstykker, som kun egnede sig til at blive fejlet sammen og kørt på lossepladsen.

National tolerance

Skuffelsen hos de tyske klasser, som sammen med deres lærere havde fået tilladelse til at fortsætte undervisningen resten af skoleåret var selvfølgelig enorm, men det glædelige var, at ingen af os danske fandt anledning til at ledsage styrtet med nogen form for bifald. I dag vil man anse det for en selvfølge, men i den følelsesladede atmosfære, som på den tid rådede overalt, havde slige udslag ikke været utænkelige. Lykkeligtvis skete det ikke. Vi følte, at ørnen havde samme værdi som symbol på deres fædreland, som det Dannebrog, der vajede på flagstangen, havde for os. Jeg erindrer ikke nogen form for gnidninger mellem de tyske lærere og os. Vi benyttede det samme lærer-

Marius Jacobsen omgivet af nogle af de første elever. Billedet er taget omkring 1925.

værelse og talte tit sammen. De på tysk, og vi på dansk.

På det sproglige område ønskede enhver at betjene sig af sit modersmål, og da vi udmærket forstod hinanden, blev denne ordning respekteret af begge parter.

Krigens ydre sår og skrammer kunne let udbedres. Værre var det med de dybe menneskelige tragedier, vi hurtigt blev stillet overfor. Mange af børnene var blege og tydeligt underernærede. Flere af dem fortalte mig, at de tit var listet ud af byen om natten for at stjæle kålrabi på markerne, så de kunne sikre sig næste dags varme ret. I mange hjem lå en ung mand, som var kommet frelst gennem ragnarokket, men så hårdt medtaget, at han kun havde døden at vente på. Da jeg mødtes med mine elever, hvoraf flere ikke forstod dansk, og jeg derfor måtte spørge på tysk for at få faderens navn, fik jeg uhyggeligt mange gange det svar: »Mein Vater? Er ist gefallen.« En pige havde mistet sin mor, som en mørk novem-

bernat forsøgte at snige sig over den gamle grænse for at hente lidt mad, men blev stoppet af en tysk vagtpost, der for bestandigt standsede hendes løb mod det forjættede land.

I en 8. klasse, der blev oprettet for landsbybørn over den skolepligtige alder, og som ønskede at få deres kundskaber forøgede efter krigstidens ustabile skolegang, oplevede jeg noget på én gang meget glædeligt og dybt tragisk. Mange af disse store børn opførte sig som voksne såvel i væremåde som i tankegang, og alle med en betydelig trang efter at få lært noget. I en landsby havde flere af dem måttet drive gårdens landbrug, fordi faderen og en storebror var ved fronten. En ældre mand, der på grund af sygdom havde fået lov at blive hjemme, var deres rådgiver. Han sagde, hvad de skulle gøre, og så gjorde de det. At møde en sådan indstilling hos en stor dreng var en oplevelse for mig, men det tragiske bestod i, at disse unge mennesker måtte rive flere år ud af

deres livs kalender og med noget af et spring sætte over fra en problemfri barndom til den voksnes ansvar og arbejde. En ting stod imidlertid fast: det var elever af en sjælden fin karat, som jeg fik den største respekt for.

Det var i det hele taget den mest brogede flok børn, jeg nogensinde har stået overfor. Der var den radmagre Hans med det dybe, uudgrundelige blik i øjet – og der var den runde og velplejede Karen fra en af de mange danske embedsfamilier, som var flyttet hertil. Alle skulle de nu svejses sammen og blive til en normal dansk skoleklasse. Det var uhyre vanskeligt. Når der blev fortalt historie, lyttede den ene halvdel interesseret, medens den anden stirrede lige ud i luften uden at begribe et muk af det hele.

En vittighed fremkaldte dels latter – dels spørgende blikke, og sådanne situationer var normale foreteelser i samtlige klasser.

Når dette arbejde i nogen grad lykkedes – og det tror jeg, man må sige, det gjorde, var grunden ikke den, at vi var særlig dygtige, men årsagen hertil må søges på andre områder. Det viste sig blandt andet meget hurtigt, at sangen ikke alene var et aldeles vidunderligt arbejdsmiddel til at få læberne i gang med det danske sprog, men den evnede også at skabe en følelse af fællesskab, så vi oplevede i rigt mål sandheden i ordene: »Sangen forener ...« Derfor begyndte hver time med sang uden hensyn til, hvad der stod på skemaet, og derfor dansede lærere og elever sanglege i frikvartererne.

Gæstfrihed og tillid

Alle var besjælede af en følelse, der i dag af nogle opfattes som antikveret og uendelig gammeldags, og som man kun har smil tilovers for, nemlig: begejstring. Gad vide, hvad nutidens sundhedsapostle ville have sagt til vores gymnastik i et kælderlokale med cementgulv og piller, og hvor der var så lavt til loftet, at jeg ikke turde lade drenge springe buk af frygt for sammenstød

mellem deres hoveder og en flade, der en gang havde været hvid. Når dertil kom, at støvet lagde sig over alt og alle, vil ingen i dag kunne begribe, at vi havde det dejligt.

Vi red også på en bølge af forventning efter at møde den danske skole. Det krævede en indsats, der undertiden lå på grænsen af vore evners og kræfters ydeevne, men takket være et enestående sammenhold mellem lærerne, der ikke kendte nogen grænse mellem undervisere på seminariet og i børneskolen, lykkedes det i de fleste tilfælde at bevare troen og håbet. Alle var klar over opgavens storhed, og at den kun havde mulighed for at blive løst, hvis alle hænder trak samme vej, og at man samtidig erkendte, der simpelthen ikke var tid til at kævles om småting. Det var et godt miljø at starte i for en ung lærer, men det, der gjorde størst indtryk på mig og forankrede sig så dybt, at det aldrig forlod mig, men i resten af min lærertid stod som mål for mit arbejde, var det stærke fællesskab, der opstod mellem skole, hjem og elever. Det var en samfølelse med varme, opmuntring og tilgivelse. Undertiden kunne det give sig ganske behagelige udslag, som f.eks. når en dreng ved dagens begyndelse kom hen til mig, hilste fra sin mor og skulle invitere mig på gule ærter, men sammenholdet ejede også vilje til at række en hjælpende hånd, når hverdagens problemer skulle klares. Fremfor alt var man rede til at tilgive, når der blev trådt ved siden af, og det skete selvfølgelig af og til.

Jeg har heller aldrig senere oplevet at have så mange elever på alle mulige tidspunkter i min stue. Jeg ved ikke, hvorfor jeg kom ind på den skik aldrig at låse min dør, men resultatet udeblev ikke, for adskillige gange var hver siddeplads optaget, når jeg kom hjem. Man fordrev ventetiden med at læse i mine bøger. Om aftenen var det mest de store børn, der holdt deres indtog, og så gik snakken livligt. Alle mulige spørgsmål blev behandlet, og ingen kunne som vi klare de store verdensproblemer. Et område var der

forbud mod at betræde: vi måtte ikke tale om nogen, som ikke var til stede. Når jeg stadig husker dette, er grunden den, at det var et par elever, som foreslog det og fik det vedtaget. Samtalerne trak ofte så længe ud, at det faktisk tit blev alt for sent, inden de sidste deltagere trak sig tilbage. Disse sammenkomster betød uendeligt meget for mig, men jeg tror, de unge mennesker var besjælet af samme følelse, ellers var de næppe troppet op aften efter aften. Her var det ikke en lærer, der talte til sine elever, men en voksen, der sad i stue med nogle yngre landsmænd og snakkede sammen som ligevigtige personer. Nok var det vigtigt, at de fik lært at læse og skrive, men livet er andet og mere end kundskaber. Der findes også en menneskelig side af tilværelsen, og den var der lejlighed til at få plejet i disse timer uden for skemaet. Jeg tror ikke, jeg den gang havde sådanne tanker, men jeg var simpelt hen kommet til at holde af disse børn, og derfor handlede jeg, som jeg gjorde, uden at filosofere nærmere over virkningen.

En sælsom hændelse

Denne »åbne dørs politik« fik engang afgørende betydning for en særdeles velvoksen dreng, som jeg havde i skolen. Han var en stor drømmer, og jeg måtte gang på gang kalde ham tilbage til virkeligheden, men som regel varede det ikke længe, før blikket atter blev fjernt, og hans tanker tumlede rundt med andre problemer end dem, vi beskæftigede os med i klassen.

Og problemer havde han, men døren ind til hans sind var stænget, og ingen andre end han selv var i stand til at åbne den. Jeg havde tit ondt af ham, for så meget anede jeg, at hans vanskeligheder ikke alene havde forbindelse med hans hjem, men at de også var af rent personlig karakter. Undertiden havde jeg på fornemmelsen, at de byrder, der hvilede på ham, var større, end hans egen skuldre kunne bære. Jeg kunne ikke

slippe ham af mine tanker, selv om timen var slut, men tog hans problemer med hjem.

En aften, da jeg sad hos nogle venner, blev jeg pludselig urolig og følte, at jeg skulle gå hjem. Vennerne kunne mærke det og spurgte, hvad der var i vejen. Jeg fortalte dem om drengen, hvis forhold sikkert på en eller anden måde var årsag til min ængstelse. De fleste mente, at det bare var en fiks idé, og at jeg roligt kunne blive siddende, men der var også en, der sagde:

»Jeg tror, du skal gå hjem, for det kan jo være Gud, der prikker til dig.«

Tanken var ikke fremmed for mig, så jeg stod op og gik hjem til min ungarlejlighed, hvor alt tilsyneladende var ganske normalt. Jeg tændte min pibe og prøvede at falde til ro ved tanken om, at jeg var blevet offer for en eller anden vildfarende idé, men ret længe havde jeg ikke siddet, før jeg hørte gangdøren blive åbnet, og et menneske med slæbende trin kom op ad trappen og bankede på min dør.

»Hvad i alverden! Er det dig!« udbrød jeg, da jeg så drengen stå uden for på måtten med et blik, der sagde mig, at her var nød på færde. Jeg fik ham ind i stuen og anbragt i en stol. En tid lang sad han tavs og så ned i gulvtæppet, men pludselig rettede han sig op og nærmest råbte:

»Jeg ville drukne mig!«

Jeg anede ikke, hvad jeg skulle sige, men det var heller ikke nødvendigt, for nu var hans tungebånd blevet løsnet, og døren ind til hans sinds dybder stod på vid gab.

Han sluttede med at sige:

»Jeg kunne ikke mere og var gået ned til broen over Vidåen for at springe ud. Et øjeblik standsede jeg og så op mod Deres lejlighed. Alt var mørkt omkring mig – også Deres vinduer, men pludselig blev der tændt lys, og jeg besluttede at gå herop.«

Der kan sikkert gives en del forklaringer på denne hændelses forløb. Jeg har nu min egen – helt private.

Jeg så hen på knægten og kom til at tænke

på en mand, der engang spurgte mesteren fra Nazareth om, hvem der var hans næste. Den situation befandt jeg mig ikke i.

Ceremonielle vanskeligheder

Nå, – der var også oplevelser af en helt anden karakter. Til de festligste hørte det årlige kongebesøg af Christian X. Denne begivenhed formåede i sandhed at sætte byen på den anden ende. Vandvognen kom frem og blev kørt gennem gaderne for at spule brostenene rene, hvad der var særdeles nødvendigt, efter at store horder af stude på deres vandring gennem byen havde strøet om sig med efterladenskaber, der bestemt ikke lugtede særligt indbydende.

Konerne var kommet ud af husene med spande og børster og skurede løs på trappestenene, mens fortovet myldrede med børn, der var sendt hjem fra skolen for at blive klædt om til kongemodtagelsen.

I god tid før majestætens ankomst var alt klar. Børnene stod med deres flag i to rækker fra skoleporten til hovedindgangen. Spændingen var stor hos alle – lige fra forstander E. Albeck, der skulle byde velkommen, til den mindst purk, som bare skulle svinge med Dannebrog og se glad ud. Ved en af disse lejligheder blev Otterstrøms sang: »Vi Vestjyder trives nu bedst i blæst« til Emborgs melodi sunget for første gang, og alle glædede sig over, at kongen udtrykte sin tilfredshed med de to seminarielæreres produkt.

Under det første besøg i 1920 indtraf en begivenhed, som var samtalemne i lang tid derefter. På byens torv stod honoratiorens i en snorlige række – alle i fineste puds med høje hatte og ventede på det kongelige håndtryk. Blandt deltagerne var redaktør P. Skovrøy, som i en menneskealder havde stridt for at bevare danskheden her på Vestkysten. Han må have gjort det godt, for under krigen satte tyskerne ham fast i Tønder arrest. Man mente åbenbart, han var en trussel mod »det

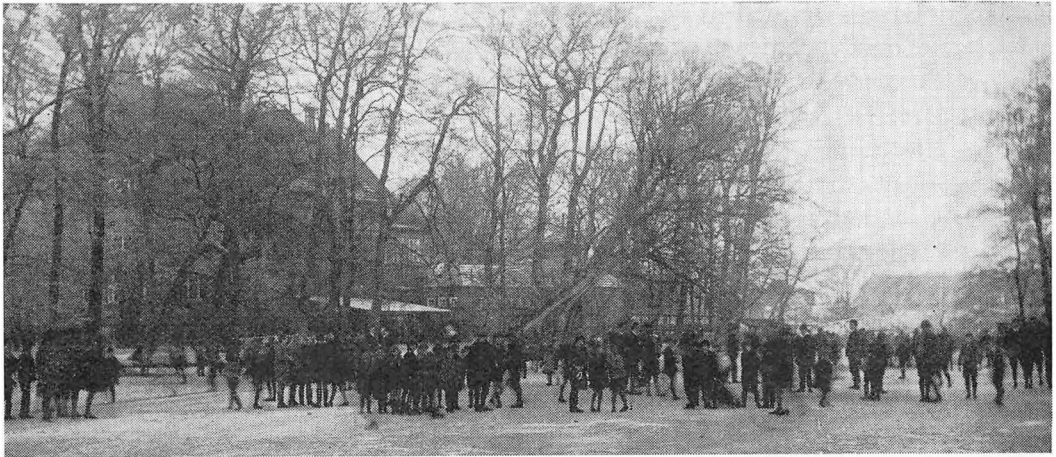
store fædreland«. Dagen i dag var absolut den lykkeligste i hans liv og har sikkert stået for ham i et skær af uvirkelighed.

Hele sceneriet gjorde ham kendelig nervøs, og han var oprigtig bange for, at han ikke kunne leve op til de krav om gode manerer, som blev stillet ved en sådan lejlighed. Navnlig den høje hat voldte ham kvaler. Af frygt for at glemme dette klædningsstykke, når han skulle hilse på majestæten, tog han den af og stod med den i hånden, længe før kongen nærmede sig ham. Da øjeblikket så endelig var inde, hvor han skulle stå ansigt til ansigt ikke alene med Danmarks førstemand, men med det land, han var udtryk for, kiksede det fuldstændigt for Skovrøy. Alle de andre tog hatten af, da de skulle hilse, men den gamle hædersmand gjorde det stik modsatte. Han satte simpelthen den høje cylinder fast på sin isse. Store smil bredte sig på alle ansigter – ikke mindst hos kongen, som ikke alene trykkede ham ekstra varmt i hånden, men også gav ham et par kammeratlige klap på skulderen. Ja, den lille fejltagelse gav gode renter.

Skovrøy havde imidlertid også lune. Så snart modtagelsen var overstået, skyndte han sig til arresten og bad om tilladelse til at blive anbragt i den celle, han havde beboet under krigen. Det fik han selvfølgelig lov til, og da så kongen på sin rundtur gennem byen også aflagde besøg på dette sted, og man åbnede døren til den gamle redaktør, tror jeg nok, det var majestæten, der fik den største overraskelse. Det blev til megen latter og mange kvikke bemærkninger, inden de to skiltes, men for øvrigt mødtes de igen om aftenen. Kongen havde inviteret Skovrøy med til taffel – uden høj hat.

Sønderjysk er en svær dialekt

Mødet med den sønderjyske dialekt blev en helt speciel oplevelse. I begyndelsen kneb det undertiden med at forstå den, men efterhånden som øret vænnede sig til denne sær-

Når Vidåen frøs til, morede både lærere og elever sig på isen i frikvartererne. Billedet er taget i begyndelsen af 1920'erne.

lige sproglige toneart, kom jeg til at holde mere og mere af den. Nu er det sjældent, jeg hører de kendte klange, men når det sker, fremkalder det en næsten sviende længsel i mit sind og kalder minder frem om noget, jeg var kommet til at holde af.

Pudsigheder var der nok af. Da jeg ville leje et værelse og spurgte værtinden, hvad det skulle koste, lød hendes svar i mine øren sådan:

»Det ved jeg ikke. Jeg skal først have »hejset« det op.«

Rent ud sagt. Jeg anede ikke, hvad hun mente, men da jeg ikke ville demonstrere min manglende evne til at forstå, hvad hun sagde, med et nyt spørgsmål, lovede jeg at komme igen senere. I mellemtiden fik jeg opklaret, at det lille ord, der bragte mig på vildspor, kom fra det tyske »heiss«. Hun ville åbenbart først have beregnet, hvad det kostede at få stuen opvarmet, før hun kom med et tilbud.

En tysk restauratør havde fået sine lokaler pudset op og ville nu gerne modtage gæster uden hensyn til nationalitet. I den anledning udsendte han en meddelelse på beggesprog. På den ene halvdel stod på tysk, at han efter en grundig »renovierung« atter

åbnede sine døre for publikum, mens det i den danske udgave var blevet til »renovation«. Nå, – allerede næste dag kom nye sedler i omløb, hvor det noget ildelugtende ord var erstattet med »restaurering«.

Suppe og grog

Små og større beværtninger var der i det hele taget nok af, og ejerne udfoldede store bestræbelser for at trække kunder til. En morgen så jeg i et vindue et skilt, hvor der stod:

»Velkommen til fest! Vi skal i aften indvie en ny proptrækker.«

Både denne og andre opfordringer blev flittigt fulgt, når marskbeboerne kom ind til det ugentlige marked. Så genlød byen af dyrenes brølen og drivernes mere eller mindre pæne opråb, mens kokkene rundt om i køkkenerne havde travlt med at lave suppe. Anden form for middagsmad kunne overhovedet ikke opdrives denne dag. Senere var det nok mere »groggen«, en kraftig romtoddy, som måtte holde for.

Det blev sent, inden de sidste gæster brød op og forsøgte at finde hjem. Det er altid tragisk at se voksne mandfolk rave af sted

uden kontrol over deres bevægelser, men der kan desværre også undertiden komme et næsten komisk skær over denne menneskelige nedværdigelse. Det oplevede jeg en kold, regntung efterårsaften i Søndergade, da jeg var på vej hjem. Midt i den fossende rendesten lå en døddrukken person og tog svømmetag med både arme og ben. Han troede sig sikkert liggende midt ude i Vesterhavet, hvor han desperat kæmpede for at nå ind til kysten. Til alt held for ham kom hjælpende folk til og fik ham halet i land.

To sønderjyske personligheder

Det er nu ikke de minder, jeg helst gemmer. Langt hellere tænker jeg på den brogede skare af vidt forskellige mennesker, jeg ikke alene mødte, men også fik lov til at lære lidt nærmere at kende.

Der var nu ham den stoute gårdmand, som jeg traf i hans egne hjemlige omgivelser. Aldrig glemmer jeg det indtryk, han gjorde på mig, da han kom mig i møde med sit lange hvide hår og skæg, rank som et lys og med et usædvanlig skarpt blik i øjnene. Han lignede grangiveligt en nordisk høvding, der lige var sprunget frem fra bladet i en gammel islandsk saga. Den ryg var ikke let at bøje, og han kendte kun til knæfald for noget, der var helt i pagt med hans inderste væsen. Han afskyede kompromiser. For ham var det enten tysk eller dansk. Han respekterede kun den helhjertede indstilling – ligegyldigt på hvilken side vedkommende person befandt sig, medens det lunkne standpunkt ikke havde nogen stor beundrer i ham. Han var et af de ikke så få skær – både kendte og ukendte, som bølgen fra syd nok kunne slide på, men ikke rokke, og godt for det. Havde vi ikke haft disse kæmper med rødderne dybt plantet i den sønderjyske muld, var kongens ridt over grænsen aldrig blevet en virkelighed.

Der var også en helt anden type, som jeg i højeste grad lærte at respektere. Det var den

sønderjyske husmoder, som jeg blandt andet mødte under mine besøg på nogle af de landbohjem, hvis gårde lå vest for Tønder. Uhyggeligt mange steder var situationen den samme: faderen og en eller flere af brødrene havde givet deres liv for en sag, som ikke var deres, og moderen sad nu tilbage med de yngste børn og skulle føre driften videre og gjorde det på en måde, som måtte fremkalde den største beundring. Alligevel var det på et andet felt, hun gjorde et blivende indtryk på mig. Det lyder utroligt, men er ikke desto mindre sandt: stuen var så at sige rensset for had, og det var den sønderjyske husmoders skyld. Denne giftplante måtte ellers have alle betingelser for at kunne trives frodigt, hvor krigsvanviddets galskab, sult, nød og savn væltede ind over ganske uskyldige mennesker. Hun forsøgte at efterleve det næsten umulige: at holde hadet borte fra sine døre. Det lykkedes ikke altid. Hun sagde engang til mig:

»Da jeg fik meddelelse om min mands død, brød hadet igennem og fyldte hele mit sind.«

Jeg nikkede som tegn på, at jeg forstod hende, men så fortsatte hun:

»Det varede kun en tid, så tog jeg kampen op imod det, for hadet har kun den ene virkning, at jeg selv bliver ond.«

Hun så hen på den pige og dreng, hun havde tilbage og fortsatte:

»For deres skyld må hadet ikke få overtaget. De skal være med til at skabe den nye verden, og arven, de skal tage med fra vores hjem, skal i hvert fald ikke hedde »had«.«

Den aften kørte jeg hjem med bevidstheden om, at jeg havde været i stue sammen med et stort og – menneskelig set – rigt menneske. Hendes og andre sønderjyske husmødres navne er ikke opnoteret i de historiske arkiver, men det er jo den gamle sandhed om igen, at det, der sker i det skjulte, har størst værdi. Jeg føler mig overbevist om, at deres indsats ikke kan vurderes højt nok.

Han fulgte sin fars råd og flygtede

Det var ikke alene børn, der besøgte mig, men undertiden også nogle af de unge mennesker, som gik på seminarier. Sad de der alene, skete det tit, at det var mig, der var den lyttende og gæsten den talende, for jeg blev af og til præsenteret for skæbner, hvis indhold stadig lever i mit sind.

En af dem lød således:

»Min far måtte kæmpe ved fronten, og jeg var efterhånden blevet så gammel, at det ikke ville vare længe, før indkaldelsesordren også kunne nå mig. Far så ingen romantik i krigen – kun djævelsk ondskab. Han led under det på mere end en måde. Især pinte det ham, at jeg måske skulle ud i det samme helvede. Den tanke kunne han ikke udholde, og derfor sagde han til mig en dag, hvor han var hjemme på orlov, at jeg skulle prøve at flygte til Danmark. Vi havde nogle venner, hvis marker gik lige ned til Kongeåen. Her skulle jeg tage op og så vente på en nat med regn og mørke. Da far igen måtte rejse, sagde han:

»Jeg be'r dig! Gør det! Jeg har hørt drenge som dig skribe af angst og kalde på deres mor, når de skulle springe op af skyttegravene. Mange af dem nåede kun få meter frem, før deres råb forstummede, og jeg så dem ikke mere. Du får ikke en chance derude, min dreng.«

Jeg fulgte fars råd, og en aften, da alt tilsyneladende var gunstigt til et flugtforsøg, kravlede jeg af sted gennem en roemark med næsen helt nede i jorden og våde blade sjaskende om kroppen. Alt var stille, indtil jeg hørte lyden af et fløjtende projektil. Det var nok til, at angsten i den grad vældede op i mig, at jeg af ren og skær desperation var ved at springe op og løbe min vej, men lyden af trampene fra et par tunge støvler fik mig hurtigt til at opgive denne tanke. Jeg var simpelthen nødt til at blive liggende ganske stille, hvor jeg var, og så blot håbe på, at gendarmen, som det ganske givet var, ikke kom gående i den række, jeg lå i, for hvad i

alverden skulle jeg gøre, hvis jeg pludselig mærkede nogle støvler trampe hen over mig. Klaskene fra roebladene, som jeg tydeligt kunne høre slå mod skafterne, blev stærkere og stærkere, men da lyden var ganske tæt på, blev jeg til min store lettelse klar over, at gendarmen travede af sted i rækken lige ved siden af.

En rådsnar beslutning frelste ham

Et øjeblik oplevede jeg en helt befriende glæde, men den varede kun kort, for jeg opdagede, at trampene standsele lige ud for mit hoved.

»Han har set mig,« tænkte jeg. Hvad skulle jeg gøre? Jeg lå om muligt endnu mere stille, men blev pludselig opmærksom på en helt ny lyd, jeg ikke havde hørt før. Forsigtigt drejede jeg hovedet mod den ukendte mandsperson og kunne trods mørket se, at han havde stillet geværet ned ved siden af sig og var i færd med at banke piben ud på sin støvlesål.

»Om lidt stryger han en tændstik, og så er jeg færdig,« tænkte jeg, men i det samme sprang jeg op, gav et skingrende højt vræl fra mig, sparkede til geværet, så det forsvandt mellem roerne, og satte af sted i flyvende fart ned mod Kongeåen. Et plask, nogle hurtige svømmetag, op på den anden side, og så kan det nok være, jeg kunne bruge benene. Jeg snublede og faldt og snublede og faldt og standsede først, da jeg ikke havde mere luft i mig. Liggende i et pløret mudderhul gik det pludselig op for mig, at jeg var frelst. Jeg sprang op, slog ud med armene og skreg, bare skreg.«

Her standsede den unge mand sin fortælling, så hen på mig og sagde:

»Jeg blev reddet, men handlede jeg ret? Var det ikke en flugt fra pligten?«

Han ventede rimeligvis et ja eller et nej, men hvad ret havde jeg, der kun kendte krigen fra en tilskuers plads, til at dømme her, og jeg sagde bare:

»Ikke alle vil tænke sådant. Du gør det, og alene det tjener dig til ære.«

Livet er en gave

Der var andre unges livsskæbner, jeg fik del i, og de var unægtelig af en anden karakter.

En af dem fortalte mig, at han havde sprunget fra det ene granathul til det andet under kampene ved Verdun. Han følte det, som om alle helvedes kræfter var sluppet løs, og han forstod ikke, hvordan han blev reddet, men endnu tre, fire år efter, at kanoerne tav, kunne han vågne om natten – gennemvåd af sved og springe op af sengen for at lede efter sit gevær.

Jeg oplevede hos mange af disse unge en fantastisk glæde over livet og en oprigtig vilje til at få det bedste ud af det.

»Det er jo en gave, vi har fået,« var en bemærkning, jeg tit hørte.

— — —

På min vej til skolen gik jeg tit gennem alléen, der går langs med Vidåen. Herfra bemærkede jeg ofte en mand, der sad på den modsatte bred med en fiskestang i hånden. Hele hans opmærksomhed var rettet mod en lille prop, som gyngede op og ned i det kru-sede vand. Dag efter dag sad han på den samme bænk – tilsyneladende uberørt af alt og alle. Situationen virkede så dragende på mig, at jeg til sidst gav mig i snak med ham, og det blev til en samtale, der undrede mig meget. Han sagde bl.a., at han var ligeglad, om han var tysk eller dansk, bare han måtte have fred. Fred? tænkte jeg. Er det den fred, som virker dragende på en efter en række lange og slidsomme år? Er det den fred, som døden giver? eller er det den, som er baseret på fuldkommen ligegyldighed over for det liv, som strømmer forbi en? Jeg spurgte ikke og fik derfor heller ikke noget svar, men da min nærværelse var fuldstændig uden in-

teresse i sammenligning med den gyngende prop, trak jeg mig ganske stille tilbage.

Når jeg de følgende dage så ham sidde der og stirre på den tingest, der for ham var livets midtpunkt, syntes jeg i det fjerne at høre dødens klokker ringe. Jeg forstod ham simpelthen ikke.

Han var ikke den eneste af den type. De var ikke mange, men selv om de fandtes og findes, skal der også være plads til ham og hans ligesindede i den brogede mosaik, som dannes af den slesvigske grænsebefolkning.

Han talte om fred. Når jeg tænker på det ord, og hvad det indeholder, mindes jeg et foredrag, der engang blev holdt i seminariets festsal. Alle havde adgang – også byens befolkning, og det benyttede de sig i den grad af, at salen var fyldt til sidste plads.

En tale med fængende glød

Den dag blev jeg vidne til den mest inspirerende og opløftende lovprisning af freden, som jeg ikke har hørt hverken før eller senere. Den blev båret af en profetisk glød og et fremsyn så betagende, at jeg den dag i dag kan fornemme noget af den samme stemning, som greb os alle i salen.

Manden, der stod på talerstolen, var den sønderjyske stridsmand H. P. Hanssen, Nørremølle. Er det hans syn, vi dag ser virkeliggjort i landsdelen? Jeg synes, der er noget, som tyder på det.

Jeg er godt klar over, at situationen den gang var hel speciel, og at andre slægtled næppe får mulighed for at opleve noget lignende, men for en ung lærer og et ungt menneske, der mødte alt dette med erfaringens ubeskrevne blad i sine hænder, satte det noget i gang og formede hans syn både på lærergerningen, men også på den sønderjyske sag – et syn, som senere skuffelser og modgang ikke har formået at blegne. Jeg er dybt taknemmelig, fordi det faldt i min lod at opleve disse år med ungdommens opladte sind.

To slesvigske valg

AF CHR. STENZ

Sydslesvig den 5. marts 1978

Ved indledningen til valgkampen hed det fra Sydslesvigsk Vælgerforenings side, at målet var 24.000 stemmer. Det udtrykte håb viste sig senere at stamme fra en fortalelse, man

ventede egentlig kun 23.000. Valget den 5. marts viste imidlertid, at der var realiteter bag den fremsatte formodning, for det samlede danske stemmetal kom op på 24.379 mod i alt 22.367 i 1974, en fremgang på næsten 10 %.

Kredsdagsvalget

		Stemmeberettigede	Afgivne stemmer	CDU	SPD	FDP	SSW
Flensborg by	1978:	67.949	49.992	18.782	17.840	2.278	10.447
	1974:	70.226	51.849	20.882	16.751	3.484	10.196
Slesvig-Flensborg	1978:	122.560	98.492	49.897	32.213	6.299	8.116
	1974:	118.406	92.299	48.869	25.475	6.809	6.196
Rendsborg-Egernførde	1978:	172.531	139.449	70.734	53.643	9.998	1.558
	1974:	166.116	132.759	72.462	44.430	11.565	1.232
Nordfrisland	1978:	111.930	86.762	42.068	27.688	5.873	4.143
	1974:	109.589	83.694	44.620	24.736	8.317	4.634
Hele landet Slesvig-Holsten	1978:	1.867.275	1.462.462	706.106	581.215	104.480	24.379
	1974:	1.827.386	1.447.336	755.264	505.322	127.480	22.367

Slesvig-Holsten indeholder også SSV's stemmetal fra Kiel.

Flensborg by

Flensborg er nu engang danskhedens højborg, så der knytter sig en særlig interesse til udfaldet her. Valgdeltagelsen var en smule lavere end ved valget i 1974, 73,6 % mod 73,8 %, men trods det steg SSV's stemmetal med ca. 2,5 % og andelen af det samlede stemmetal fra ca. 19 til ca. 21 %. Den talmæssige fremgang var ganske vist kun på 251 stemmer mod socialdemokraternes ca. 900, men de frie demokrater og de kristelige

demokrater havde en tilbagegang på hhv. ca. 1200 og ca. 2100. Tallene må også ses i lyset af, at byen havde omkring 2000 færre vælgere end i 1974.

CDU og SPD har nu hver 17 byrådsmedlemmer, så at SSV med sine 9 pladser, mod før 8, danner tungen på vægtskålen, men den sagligt politiske holdning, den danske gruppe altid har indtaget, borger for, at den ikke vil misbruge nøglepositionen.

Kredsdagene

I Slesvig-Flensborg amt – Flensborg by er såkaldt »kredsfri« – var vælgertallet steget med godt 4000 siden sidst. Fremgangen for SSV var næsten 2000 stemmer eller 31 %, og stemmeandelen steg fra 6,7 til 8,2 %. Der valgtes 4 danske repræsentanter til kreds dagen mod før 3. I Rendsborg-Egernførde amt er det ikke muligt at vælge danske repræsentanter. Derfor er det prisværdigt, når man alligevel ønsker at deltage i stemmemønstringen og især, at der kan noteres en vækst på over 26 %. Stemmeandelen steg fra 0,9 til 1,1 %.

Var der glæde i øst, var der til gengæld skuffelse i vest, i Nordfrislands amt. Her opstillede den såkaldte »Grønne liste«, en gruppe, der arbejder for »miljø«, eller hvad det nu hedder i det ejendommelige ulogiske modesprog. Listen fik uventet godt 5000 stemmer og erhvervede de to mandater, som friserne og danskerne havde. En dansk-frisisk tilbagegang på næsten 500 stemmer eller ca. 16 % var nok til, at SSV kom under spærregrensen på 5 %. Det blev kun til 4,9 %.

Nordfrislands kreds dag må nu fremtidig foruden lærer H. Bruhn undvære den ansete friserfører Carsten Boysen.

På Sild er der i List en dansk-frisisk fremgang fra 110 til 136 stemmer, men på øns øvrige afstemningssteder er der et samlet tab på 31 stemmer. På Før er der kun i Niblum en dansk-frisisk fremgang på 4 stemmer, alle de øvrige steder er der tilbagegang, visse steder drejer det sig om mere end en halvering. Samme tendens gør sig gældende på de øvrige nordfrisiske øer.

Og det står ikke bedre til på fastlandet. Af de større lokaliteter har kun Nibøl en tilvækst på 45 stemmer (22 %), og det går næsten lige op med nedgangen i Bredsted, mens Husum klarer sig med et tab på 4 %, fra 450 til 431 stemmer. I Læk er tabet også ubetydeligt, fra 268 til 260, men til gengæld er det gået hårdt ud over Frederiksstad og

Tønning, hvor tabene er hhv. 25 og 34 %.

Det er jo i Nordfrislands amt, resterne af de dansktalende befinder sig. Det kan kun betragtes som stikprøver, når jeg har sammentalt resultaterne fra 14 afstemningssteder i nærheden af grænsen, der efter mit skøn er dansktalende eller delvist dansktalende. Her faldt i 1974 316 danske stemmer og kun 305 i 1978. Det er altså kun en ubetydelig nedgang, men det skal samtidig bemærkes, at der blandt de 14 landsbyer er dansk fremgang i Braderup, Humptrup og Sønder Løgum. I landsbyer i Medelby sogn, som nu hører til Slesvig-Flensborg amt, og hvor dansk endnu optræder som dagligsprog, viste stemmetallene dansk fremgang, men her var heller ingen grøn liste. Der kan ud fra det foregående ikke udledes slutninger om en større politisk stabilitet i egne, hvor der tales dansk.

Det er også vanskeligt at udrede, hvordan det danske stemmetal holder sig på steder, hvor der er danske skoler. Tidligere undersøgelser tyder ikke på nogen sammenhæng af betydning. Alligevel kunne forholdene i 19 distrikter uden for Flensborg by og Nordfrislands amt med danske skoler fortolkes i gunstig retning. Her faldt 3840 danske stemmer mod 3047 i 1974, en fremgang på 26 %, betydeligt over gennemsnittet. Fra 18 distrikter i Nordfrislands amt med danske skoler var stemmetallet 2762 mod 3100, en tilbagegang på 11 %, men da den samlede danske tilbagegang i amtet var på 16 %, er der også her, om ikke så slående, et indicium for skolernes indflydelse på den politiske stabilitet.

Modsat i Danmark er valgdeltagelsen større ved de kommunale valg end ved parlamentsvalgene. Her er derfor det bedste barometer for danskhedens politiske styrke, dog klarest ved kreds dagsvalgene. Ved valgene til de enkelte kommuner, der ofte er meget små, og hvis opdeling afviger meget fra det danske system, spiller en del lokale og personlige hensyn ind. Desuden er der ikke få

steder »fredsvalg«, således er i Lyrskov Sydslesvigs Forenings nye formand, Ernst Voltertsen, valgt på forhånd. Den danske fremgang giver sig naturligvis udslag i et øget mandattal i kommunerådene. I Lyksborg sidder nu 3 danske, i Esgris 2, i St. Vi 3, i Hanved og Hørup 2, Husby, St. Solt, Medelby, Tarp og Ves har hver en dansk repræsentant, mens Harreslev stadig har 5 og Slesvig 3.

For parlamentsvalg kan man diskutere det principielle med en spærregrænse, men det er meningsløst at fordrø 5 % af stemmerne for at opnå valg til kommuneråd. Uden denne klausul havde SSV fået en del flere repræsentanter valgt den 5. marts.

Der har flere gange, også omkring valget, hævet sig røster for, at danske statsborgere, der har bopæl i Sydslesvig, burde have stemmeret til kommunerådene. Det bliver næppe let at gennemføre, og vi er nok en del både nord og syd for grænsen, der ville være betænkelige ved at få spørgsmålet løst på EF-

plan og på denne måde få rokket ved nationalstatsprincippet.

Trods skuffelsen i Nordfrisland, hvor man dog allerede er klar til at ville vinde det tabte tilbage, er der grund til at ønske de danske sydslesvigere til lykke med det særdeles smukke valgresultat. Det har overtruffet de dristigste forventninger.

Nordslesvig den 7. marts 1978

Bemærkelsesværdigt ved dette valg er den stigende valgdeltagelse, som ganske vist er et godt stykke fra at kunne nå folketingsvalgets stemmetal. Ved amtsrådsvalget nåede flere kommuner, Gram, Bredebro og Tinglev op over 80 % deltagelse, og en del flere præsterede det samme ved kommunevalgene. Deltagelsen til de sidste var betydeligt større end til de første, hvordan det så ellers kan forklares, for hvis det er et spørgsmål om at sværge til »nærdemokrati«, skulle valgdeltagelsen for begge arters vedkommende ligge langt over folketingsvalgets.

Samlet resultat ved amtsrådsvalget:

Amt: SØNDERJYLLAND

	1978	M	1974	M
A: Socialdemokratiet	43.071	(10)	32.804	(10)
B: Radikale Venstre	6.437	(2)	8.513	(2)
C: Konservative Folkeparti	14.804	(3)	12.077	(3)
E: Retsforbundet	1.807	(0)	1.684	(0)
F: Socialistisk Folkeparti	1.834	(1)	1.709	(0)
K: Kommunisterne	1.267	(0)	768	(0)
M: Centrumdemokraterne	1.205	(0)	1.330	(0)
Q: Kristeligt Folkeparti	3.990	(1)	4.780	(1)
S: Slesvigsk Parti	6.517	(1)	6.454	(2)
V: Venstre	30.259	(8)	24.579	(8)
Y: Venstresocialisterne	944	()	-	()
Z: Fremskridtspartiet	12.651	(3)	11.126	(3)
Æ:	387	(0)	-	()

M = mandater

Valgene til amtsrådet fulgte ikke helt udviklingen i det øvrige land, idet Venstre hermede holdt stillingen med en fremgang på 23 %, den samme som Det konservative Folkeparti, mens Socialdemokratiet havde en fremgang på 31 %.

Den megen uro før valget inden for Fremskridtspartiet forventedes at ville give sig udslag i et valgnederlag, men det blev ikke tilfældet, partiet gik frem med godt 13 %.

Det radikale Venstre måtte notere en stor tilbagegang, over 24 %, og kun et valgforbund med Retsforbundet forhindrede en halvering af mandattallet, der som før blev to.

De tre partier til venstre for Socialdemokratiet opnåede gennem valgsamarbejde at få en repræsentant valgt. Kristeligt Folkeparti bevarede med nød og næppe sin plads.

Der var nogen spænding til stede over for Slesvigsk Partis udsigter. I 1973 vedtog amtsrådet med et knebent flertal at udvide rådet fra 25 til 29 medlemmer, og der blev ved behandlingen ikke lagt skjul på motivet: at give hjemmetyskerne en chance for at få to repræsentanter i rådet mod før en – som en beskedenerstatning for det folketingsmandat, de nu var afskåret fra. Ved valget i 1974 valgtes to tyske amtsrådsmedlemmer, men det var temmelig klart, at en større valgdeltagelse ville forhindre en gentagelse. Slesvigsk Parti holdt nok stemmetallet fra 1974, også med en tilvækst på 63 stemmer, men det kunne langt fra slå til. For at erhverve mandat nr. 29 krævedes en fremgang på yderligere 1465 stemmer.

Fire partiers stemmetal i 13 kommuner

	Socialdemokratiet				Konservative Folkeparti				Slesvigsk Parti				Venstre																							
	A		K		A		K		A		K		A		K																					
	74	78	74	78	74	78	74	78	74	78	74	78	74	78	74	78																				
Sønderborg	4332	6176	5072	6376	1857	1841	1443	2117	548	583	523	603	1309	1604	1698	1156																				
Tønder	1580	2032	1604	2221	680	706	528	605	835	811	798	783	1189	1494	1203	1915																				
Løgumkloster	406	682	461	648	224	264	241	285	508	433	458	494	864	1111		1632																				
Bov	1319	1599	1290	1573	346	445	232	480	224	235	202	232	813	1148	688	670																				
Højer	461	492	582	556	152	188	122	184	296	286	302	302	398	412	354	375																				
Tinglev	786	1017	797	985	506	651	392	537	1161	1272	1206	1213	855	1081	1405	1294																				
Åbenrå	3186	4194	3711	5040	610	989	778	1420	858	841	910	944	2586	2845	1762	1415																				
Vojens	2127	3036	2323	3198	547	746	809	1041	113	127			1653	2114	1506	1842																				
Haderslev	4349	5687	3962	5494	2487	2672	3874	3828	684	705	694	745	1893	2545	1556	1840																				
Gråsten	1345	1533	1263	1460	479	502	799	826	231	214	245	304	481	700	571	664																				
Rødekro	872	1460	953	1009	389	508	407	638	233	236	219	233	1189	1494	1256	1389																				
Lundtoft	660	875	610	742	85	173		142	175	192	174	172	1166	1185		959																				
Broager	1347	1601	1357	1574	278	306		300	114	99			321	440		600																				
	30378		31076		9991				13800				5980				5534				6033				6025				18173				16000			

A = amtsrådsvalg,

K = Kommunevalg

Som det fremgår af skemaet ligger næsten alle vegne stemmetallene ved kommunevalgene noget over stemmerne ved amtsrådsvalgene. Der er undtagelser, f.eks. har Venstre i Åbenrå over dobbelt så mange stemmer til amtsråd som til kommuneråd, et resultat, der må skrives på amtsborgmester

Erik Jessens konto. Så kan man gisne på, hvor mange socialdemokratiske og konservative stemmer han har fået, for Peter Gorrrens personlige stemmetal lå endnu højere. Men modellen fra Åbenrå gælder for snart sagt alle landsdelens kommuner. Venstre har modsat de andre partier fået langt flere

stemmer ved amtsråds- end ved kommunevalg, i de her opførte 13 kommuner over 2000 flere. En af grundene kan være, at partiet fra gammel tid har domineret amtsrådene og stadig landet over har en større indflydelse, end dets faktiske styrke betinger. I de samme 13 kommuner er Socialdemokratiets stemmetal til kommunerådene større end til amtsrådene, knap 1000 stemmer flere, mens de konservative kan melde om en forskel på lige ved 4000, altså rigeligt til en amtsrådsplads mere.

For Slesvigsk Parti gælder, at der kun i Bov, Tinglev, Tønder, Rødebro og Lundtoft er flere stemmer ved amtsrådsvalg end ved kommunevalg. I de nævnte 13 kommuner er amtsrådstallene 500 stemmer lavere end kommunerådstallene, men selv om tallene havde stemt overens, havde det alligevel ikke været tilstrækkeligt. Slesvigsk Partis førstemand gennem mange år, Harro Marquardsen, udtrykte i dansk TV på valgaften sin skuffelse over, at de tysksindede, der sidst havde stemt på Fremskridtspartiet, ikke var vendt tilbage. Men den forholdsmæssige tyske tilbagegang har biologiske årsager, den talmæssige vækst står langt fra mål med den danske befolkningsdels. Hvorom alting er: Harro Marquardsens markante profil vil blive savnet i amtsrådet.

I øvrigt var den eneste forskydning i mandatfordelingen i amtsrådet, at det ene tyske

mandat gik til en socialistisk fællesliste.

De såkaldt »primærkommunale« valg giver ikke på samme måde som amtsrådsvalget lejlighed til en mønstring af stemmer, fordi der i en del mere udprægede landkommuner stadig optræder lokale lister fra landsbyer, erhverv aller andet. Dog har kommunalreformen af 1970 medført, at tendensen mere og mere går i retning af partipolitisk betonedede opstillinger.

Som allerede omtalt kan Venstres resultater ved kommunevalgene ikke stå mål med amtsrådsvalgets, modsat forholdet for Det konservative Folkeparti. Erobringen af borgmesterposten er alle partiers eftertragtede mål, og borgmesterens parti er næsten altid sikker på succes ved valgene. I tyskhedens højborg, Tinglev, blev venstreborgmesteren ikke opstillet, men det skyldtes interne uoverensstemmelser. Tyskerne har her det største parti, og der er nu sket det ret sjældne, at deres 4 repræsentanter er med til at vælge en socialdemokratisk borgmester. I Åbenrå mistede tyskerne deres ene mandat trods stigende stemmetal. Sammen med tabet af det ene amtsrådsmandat er det nok det for dem mest beklagelige udfald af valget.

Men i øvrigt er det nationalpolitiske moment ved valgene kun i ringe grad kommet op til overfladen. Det tyske mindretal har trods alt en sådan talmæssig styrke, at det bidrager til udadtil som indadtil at vise vor landsdels politiske ansigt.

Boganmeldelser

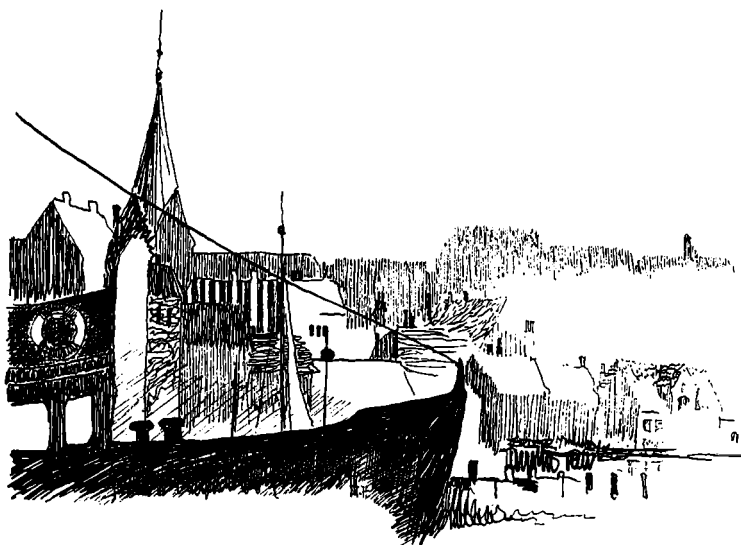
Snart er den antik.

85. årgang af Sprogforeningens Almanak – Fra »slot og hytte«

Jørgen Mågård (red.): »Sprogforeningens Almanak for 1978« – 208 s. ill. (Udgivet af Sprogforeningen)

Meget ved Sprogforeningens Almanak er konservativt, nærmest arkaisk. Forsidens rod af tegninger og symboler: Skamlingsstøtten, guldhorn, slesvigske løver o.s.v. trænger til

fornyelse og afmytologisering, men på den anden side skal man heller ikke være for rask i vendingen. Det er jo bl.a. en tommelfingerregel blandt samlere, at ting og sager

Holger Hattesen har illustreret Willy-August Linneemanns »Fjordens Bølger«.

opskrives i værdi, så snart de har rundet de 100 år. Almanakken udkom ved årsskiftet i 85. årgang. Det går mod de hundrede.

Redaktøren, bibliotekar Jørgen Mågård, et moderne menneske iøvrigt, er trofast mod fædrenes arv. Det gælder det nævnte omslag med blå himmel og hvide skyer, det gælder drægtighedstabeller, kontrollen med tidevandet ved vestkysten, mindeordene, jagttiderne for »visse pattedyr og fugle«, hvori sandfærdigen optræder zoologiske sjældenheder som mårhund og vaskebjørn. Begge disse firbenede indvandrere må jages 16.6.–29.2. (bemærk skuddagen!). Til gengæld må muflonvædderen jages hele året.

Desværre er der gået lidt kludder i markedsfortegnelsen for 1978. Fortegnelsen for Sydslesvig forelå ikke ved redaktionens slutning. Hermed er de mennesker ladt i stikken, som ellers havde besluttet at købe Rottenhöferhornkvæg og heste på det traditionelle marked i Rendsborg, for ikke at tale om »Nutzvieh«. Men der er mange andre muligheder i det nordlige. Almanakken nævner f.eks. Hjallerup, der har »sommermarked med heste den første mandag i juni, der ikke er helligdag, med forprang dagen før«. Altså noget af en evighedskalender!

Det er heller ingen skade til at kunne sin lille tabel, hvis man gennemlæser rubrikken »Det danske kongehus«. Denne side, trykt på grønt papir, har en kursiveret mellemrubrik: »Farfaders farbroders børn«. Det vil lette lidt for læseren, når vi røber, at i spidsen for denne liste står prins Axel.

Vi bliver ved kongehuset. Danmarks dronning, Margrethe II, der »succederede 14. januar 1972«, har givet et ganske uformelt interview til almanakken om sit forhold til Sønderjylland, baseret på oplevelser fra de mange ferier på Gråsten Slot. Dronning Margrethes erindring herom går tilbage til befrielsessommeren 1945. Da var slottet netop blevet sat i stand efter i nogle måneder at have været brugt som tysk lazaret.

Samtalen løber kvikt og uden redaktionelt skrabud over 15 sider, bortset måske lige fra, at »dronningen« konsekvent staves med stort »D«. Et par citater vil illustrere dronningens levende interesse for de sønderjyske forhold (»Når Dronningen bliver ivrig, snubler ordene næsten over hinanden«):

»Når der sker et eller andet i Sønderjylland, så er det som om, det er mere hjemme for mig end i andre dele af landet. Og når jeg hører om steder i Sønderjylland, så véd

jeg godt, hvor det er – og véd det måske lidt bedre end så mange andre. Det er sådan en følelse af indforståethed, som er så herlig. Sønderjysk – det beklager jeg – kan jeg slet ikke, men jeg kan genkende det. Denne specielle sprogtoner tager jeg ikke fejl af, og det glæder mig altid, når folk ikke har lagt det sønderjyske af. Jo, jeg føler mig stadigvæk meget knyttet til Sønderjylland. Det var noget mine forældre lærte mig, ikke mindst mor.«

Om sine følelser over for Sydslesvig (den sydlige del af Sønderjylland) udtaler den kongelige gæst, der iøvrigt besøger de danske sydslesvigere 13. og 14. juni i år, på J.M.s spørgsmål:

»Gjorde særlige forhold sig gældende vedrørende Sydslesvig?«

– »Det hørte også med. Man kan ikke se bort fra visse diplomatiske konsekvenser og høflighedsregler over for et andet land – ligegyldigt hvem der bor i det. Far var konge, og kongen af Danmark kunne ikke bare komme smuttende – og hans børn heller ikke. Man må heller ikke glemme, at for mine forældre personligt varede efterkrigstiden meget længere end for mange andre, og for deres generation længere end for min generation.«

Den tidl. kgl. danske generalkonsul i Flensborg, professor Troels Fink, mindes i en artikel Landeværnet og denne kreditinstitutions nationale gerning gennem 50 år. Det er ikke så meget en opgørelse i kroner og ører, men selve tidsbilledet og konstateringen af, »at danskheden i en kritisk stund tog sig sammen, og at den i det øjeblik (1927) fik et varmt håndtryk fra den øvrige del af det danske folk.«

Den aktuelle grænselandspolitik behandles i den fast indførte »kronik«, et led i almanakkens forryngelseskur, af landdagsmand Karl Otto Meyer, behørigt fejret på sin 50 årsdag den 16. marts. Som naturligt er, behandler Meyer særlig de politiske forhold i Sydslesvig. Men han har et udblik mod

nord. Gør bl.a. det danske moderlands befolkning opmærksom på, at man også kan stirre sig blind på de meget omtalte lave tyske skatter. Den gennemsnitlige klassekvotient i de slesvig-holstenske skoler er f.eks. 30, i Danmark 20. Danske hospitalsforhold er bedre end de tyske osv. Nok er de danske skatter højere, fortsætter Karl Otto Meyer, »men I får noget for pengene! Vi danske sydslesvigere vil derfor gerne se, at det vesttyske samfund fulgte danske og skandinaviske eksempler med hensyn til uddannelse af børn og unge og hvad den sociale sikring angår.«

Til almanakkens historiske stof hører også en beretning ved fhv. viceskoleinspektør Chr. Stenz om et nazimøde i Tønder i 1933, et halvt årstid efter Hitlers magtovertagelse i Tyskland. Flere af de »danske« talere optrådte uniformerede, og Horst Wessel-sangen blev sunget. Mødets højst uparlamentariske dirigent var iøvrigt Fritz Clausen.

Den sydslesvigske forfatter Willy-August Linnemann er sat i spidsen for den litterære afdeling, repræsenteret ved et kapitel af den sidste (Flensborg)-roman »Fjordens bølger«. Flensborg-kunstneren Holger Hattesen har illustreret.

Professor Georg Søndergaard bidrager med en interessant afhandling om den sønderjyske dialekt før og nu. Søndergaard konstaterer bl.a., at de dialektale forandringer i dag sker så hurtigt, at der ligefrem er opstået en forståelseskluft mellem generationerne. Eller som en alsinger bemærkede til forfatteren: »Æ kå it snak såen o e gae, som æ gø no. For så forste'er de it, va æ seje«. Så sørgeligt, men måske sandt, hedder det: »Dialekterne nærmer sig rigsmålet mere og mere og vil til sidst smelte sammen med det«. I følge denne forudsigelse er også det sønderjyske mål dømt til at forsvinde, men »der vil nok gå adskillige menneskealdrer endnu.«

Hvordan det vestslesvigske mål endnu tales, giver skoleleder Sigfred Andresen, Bred-

sted, en prøve på i et par af sine værdsatte folkelige skitser – »Som det høss sæ«. Læservernligt er der medgivet de tre småfortællinger en ordliste.

Endelig skal nævnes en beretning ved konsulent H. P. Fogtmann om arbejdet i Sønderjyllands amtsprogramråd, som han har været formand for siden rådets oprettelse i 1975. Endvidere har Peter Petersen, Stenderup, skrevet en biografi af billedhuggeren Johannes Sophus Gelert, født på Nybøl Vandmølle 1852 og død som amerikansk statsborger i New York i 1923. Herhjemme er Gelert ukendt som kunstner, og forfatteren foreslår derfor som noget rimeligt, at Museet på Sønderborg Slot erhverver et af hans kunstvær-

»Südschleswig – der Landesteil und die dänische Volksgruppe«

Sydslesvigsk Forening har udgivet en tysksproget brochure på knapt et halvt hundrede sider: »Südschleswig – der Landesteil und die dänische Volksgruppe«. Der gives en fylde af kontante oplysninger for den, der hurtigt vil orientere sig om det danske mindretal, og det er samtidig en udmærket lille håndbog for den, der kender forholdene, men har brug for en konkret oplysning. Kontrollen med oplysningerne har dog svigtet ind imellem. F.eks. oplyses side 17, at Sydslesvig har ca. 200.000 flere indbyggere end Nordlesvig. Forskellen er næsten 350.000.

For Danevirke-anlægget er angivet helt forældede dateringer. Hvordan kan det være

Grænselandet har fået en ny årbog, »Nord-schleswig 78 – Berichte. Daten. Meinungen«. Det er en meget interessant nyskabelse, redigeret af to unge tyskere, Philipp Iwersen og Kurt Seifert. Årbogen har et tilbageblik over hjemmetyske arrangementer i 1977 og en arrangementskalender for 1978. Desuden en nyttig fortegnelse over tyske organisationer og foreninger med adresser. Desuden har Philipp Iwersen skrevet om folketingsvalget 1977 og om hjemmetyske meningsbrydnin-

ker eller blot en afstøbning til et minde i Gelerts fødestavn.

Traditionen tro indeholder Sprogforeningens Almanak en historisk fortælling, denne gang af Peter Petersen, Branderup, der er gået i Blichers fodspor (»Telse«) med en fri version af kong Hans' nederlag til ditmarskerne år 1500.

Kan man sige noget mere rammende om den gamle, traditionsrige, folkelige, eksperimenterende og delvis fornyede almanak, end at den i følge pulsslaget i dag sagtens må kunne klare den første 100 årsdag. Særlig hvis der inden den tid ofres lidt mere på papirets kvalitet!

Eskild Bram.

undgået forfatterens opmærksomhed, at Hovedvolden ikke længere kan sættes til 808, men er opført fra 730–737, at Forbindelsesvolden ikke er opført i det 11. århundrede, men er bygget af Harald Blåtand i 968, og at Kovirke ikke sikkert kan sættes til ca. 1000, men muligvis er opført af Godfred i 808. Iøvrigt er det utilfredsstillende at få Valdemarmurens dimensioner opgivet til 2–2½ m. Det kan passe på tykkelsen, men den var meget højere, sikkert mere end dobbelt så høj, måske over 6 m.

Undervejs har man haft et lille uheld, idet teksten side 10 og side 11 er ombyttet.

bjs.

ger vedrørende kultur, politik og sport. Særlig interesse for danske har en artikel af Kurt Seifert om »Vergangenheitsbewältigung – ein rotes Tuch?«, en meget udførlig, ærlig og fair gennemgang af de debatindlæg om den tyske fortid, som prægede 1977. Kurt Seifert har selv givet udtryk for mindre begejstring over det visitkort, det tyske mindretal har i Deutscher Volkskalender. Her er et nyt visitkort, der efter dansk opfattelse vil være mere tiltalende.

bjs.

Grænselandsdagbog

VED FR. RUDBECK

SYD FOR GRÆNSEN

1. februar: Flensborg Avis opfordrer i en leder på baggrund af et interview Danmarks Radios korrespondent i Kiel, Frode Christoffersen, har haft med tyske politikere, som viste en voksende interesse for Femernsundbroen, til snarest at gå i gang med Storebæltsbroen. Det er en bydende nødvendighed af erhvervspolitiske, kulturpolitiske og dermed også nationalpolitiske grunde, skriver bladet.

Amtsrådsmedlem H. H. Bruhn, Tønning, tager i en tale skarpt til genmæle mod CDU-udtalelser om, at man nok nærer respekt for den danske folkedel i Sydslesvig men ikke vil acceptere de nationale frisere som mindretal, og erklærer, at SSV står solidarisk med de frisiske landsmænd.

2. februar: I følge Flensborg hovedtoldkontors årsstatistik 1977 passeredes den dansk-tyske grænse ved de forskellige grænseovergangssteder og havne af ialt 44 mill. rejssende.

Med støtte af A. P. Møller-fonden skal der i Rendsborg nord bygges en dansk socialstation og tilhørende pensionistboliger.

Ministerpræsident dr. Gerhard Stoltenberg fastslår i et festskrift til landdagspræsident dr. Helmut Lemkes 70 års dag, at det med de i Slesvig-Holsten skabte regler for det danske mindretal er lykkedes at skabe en model til institutionel sikring af et fredeligt samliv mellem forskellige nationer i en politisk enhed. Man ønsker desuden at fremme den bestående model for det grænseoverskridende samarbejde og indpasse den i landets EF-politik.

3. februar: Dansk Skoleforening rette en of-

ficiel henvendelse til Kiel-regeringen om større støtte fra landet til den danske folkedels skolevæsen.

4. februar: Landdagsmand Karl Otto Meyer retter en forespørgsel til landsregeringen om at sikre den danske folkedel i Sydslesvig en repræsentant i Nordwestdeutscher Rundfunks programudvalg, som består af to repræsentanter valgt af landet, og 17 repræsentanter for en række interessegrupper.

I Arnæs beslutter byrådet, at der foruden den tilskudsordning til tysk sygepleje, som gælder for alle borgere, ydes yderligere 5,11 DM pr. medlem af det danske mindretal til Dansk Sundhedstjeneste, hvilket betyder at byen betaler dobbelt for de danske borgere.

4. februar: 40 kommuner i Slesvig-Holsten har mindre end 70 indbyggere.

6. februar: Oprettelsen af en dansk børnehaven i den tidligere danske skole i Hatsted kan nu ventes realiseret; man håber samtidig at kunne nedbringe den venteliste, der er til børnehaven i Husum.

Jens Jessen-medaljen overrækkes af Sønderborg Amts Grænseforening til elev Marion Rasmussen fra Tønning danske skole.

I sin tale under den traditionelle tyske »march til Oversø« anker formanden for Det slesvigholstenske Hjemstavnsforbund, fhv. statssekretær dr. Werner Schmidt, over den manglende historiske forståelse, selv om marchtraditionens bevarelse nok kunne tyde på det modsatte.

7. februar: Ansgar menighed i Slesvig får på ti-års dagen for kirkeindvielsen en ny altertavle fremstillet af billedhuggeren Erik Heide fra Mors.

8. februar: Under en landdagsbehandling af landsregeringens aftale med Nordwestdeutscher Rundfunk, som landsregeringen ønsker ophævet, erklærede Karl Otto Meyer sig som modstander af en afbrydelse af samarbejdet med NDR.

Karl Otto Meyer sagde videre, at hans tilslutning til vedtagelse af landbudgettet vil afhænge af regeringens stilling til SSV's krav om en forøgelse af tilskudet til de danske skoler i Sydslesvig. Karl Otto Meyer understregede, at selv om tilskuddet øges til 100 pct., vil det reelt betyde en stigning til 40 pct. af skolernes reelle udgifter.

9. februar: Landsregeringen og CDU afviser en forhøjelse af tilskuddet til de danske skoler fra 80 til 85 pct. Forslaget fik støtte fra SPD og FDP. SSV, som ellers havde stemt for andre budgetforslag, afholder sig fra at stemme for det samlede budget, ligesom SSV afholdt sig fra at stemme om et regeringsforslag om at forhøje tilskuddet til det danske kulturelle arbejde med 35.000 DM til 735.000 DM. Forslaget vedtoges med alle øvrige stemmer i landdagen.

11. februar: Det sydslesvigske Samråd beklager dybt CDU-landdagsfraktionens afvisning af ligeberettigelsesforslaget vedrørende de danske skoler og peger på, at denne holdning ikke tjener et godt naboskabs-samliv.

Karl Otto Meyer opfordrer i landdagen til ikke at forsinke udbygningen af det frem-skudte dige fra tysk side.

Fhv. distriktsskoleinspektør og rektor for Christian Paulsen-skolen D. Dirks dør 75 år gammel.

11. februar: Rådmand Jacob Meyer peger i en redegørelse på, at i Flensborg modtager 36,5 pct. af indbyggerne socialhjælp mod 31 pct. i landsgennemsnit. Tidligere fik kun 25 pct. af beboerne på alders- og plejehjem socialhjælp. Nu får 75 pct. socialhjælp. Den sociale sikring vil i år koste 44 mill. DM.

13. februar: Skal man komme de høje arbejdsløshedsrekorder i Tønning og Ejdersted til livs, bør der ikke røres ved banen fra Husum til St. Peter-Ording, uden at også borgerne i de pågældende områder er hørt, siger SSV-kandidat til byrådsvalget i Tønning, Heinz Schardelmann.

De faste tilskud til danske institutioner i Slesvig by andrager i år 56.500 DM foruden en række tilskud til andre danske formål, som SSV's byrådsgruppe har sikret.

Det nyoprettede professorat i frisisk ved universitetet i Kiel besættes fra 1. april med den svenske filolog, dr. Bo Sjølin.

På en konference på Sankelmark-akademiet om det frisiske i dag og det frisiske sprogs pleje oplyses, at undervisningsministeriet i Kiel vil se med velvilje på en mulig ansøgning om en konsulent for frisisk-undervisningen i den offentlige skoletjeneste.

14. februar: Formanden for den danske Husum Cricketclub, Henry Buhl, hædres med et legat af Dansk Idrætsforbund.

15. februar: Formanden for SPD's landdagsfraktion, Klaus Matthiesen, finder, at CDU's holdning til SSV's krav om ligestilling af landsdelens danske skoler med tilsvarende tyske er en fornærmelse mod den danske folkedel.

17. februar: Cand. theol. Bjarne Bach Sandal, Århus, udnævnes til residerende kapellan ved Ansgar kirken i Flensborg.

På et SSV-sendemannsmøde i Flensborg afviser man skarpt CDU-påstandene om en »venstrekoalition« i Flensborg byråd mellem SSV og SPD.

Fhv. rektor ved Ansgarskolen i Slesvig og tidligere formand i Sydslesvigske Vælgerforening, Svend Johannsen, dør 74 år gammel.

21. februar: Hjemstavnsbevidstheden skal fremmes og den 10. september skal gøres til en »Schleswig-Holstein-Tag«, oplyser mini-

sterpræsident Gerhard Stoltenberg, der samtidig oplyser, at landsregeringen har indstillet en Slesvig-Holsten medalje.

22. februar: Kommunisterne i Flensborg erklærer i et valgoplæg, at de går ind for en ligestilling mellem den dansksindede befolkningsdel og den øvrige befolkning.

23. februar: SSV opstiller ialt 598 kandidater til kommunevalget i Sydslesvig den 5. marts.

24. februar: I de senere år har ialt 148 virksomheder af forskellig størrelse fra Danmark, Norge, Sverige og Finland etableret sig i Slesvig-Holsten.

Når Flensborg skibsværft den 30. marts afleverer en nybygning har værftet kun et skib mere at bygge færdig. De fleste af værftets 1100 ansatte vil blive sat på deltid. Kun ved bygning af et skib for egen regning kan man sikre de beskæftigede fortsat arbejde.

26. februar: Margrethe Gudme-hjemmet i Engelsby fejrer sit 40 års jubilæum med en festgudstjeneste ledet af biskop Hans Kvist, Roskilde.

NORD FOR GRÆNSEN

2. februar: Der Nordschleswiger finder det betænkeligt, at man ikke kan acceptere fabrikant Jes Friis, Øster Løgum, som kandidat til amtsrådet, når han i fire år har kunnet repræsentere sit parti i Rødekro byråd. En udelukkelse af partiet havde været bedre.

3. februar: Tanken om en mindelund for første verdenskrigs faldne ved Løgumkloster vil ikke kunne støttes af amtet, erklærer formanden for amtets kulturelle udvalg, Dycke Hoff.

3. februar: Jydske Tidende peger i en leder på, at hvis man opgiver Storebæltsbroen og

fortsat nøjes med færgeforbindelser, vil tanken om en Østersøbro, som pengestærke kredse i Tyskland er rede til at støtte, dukke op, og realiseres den, vil det skæve Danmark blive endnu skævere.

7. februar: Den tyske efterskole i Tinglev har en omsætning på 2½ mill. kr. Efterskolen besøgte i 1976/77 af 73 elever.

Efter at Bov kommune er sikret forbedrede støttemuligheder ved hjælp af egnsudviklingsloven, vil der i løbet af 1979/80 også ske en nyvurdering for Haderslev, Vojens og Christiansfeld, siger amtsborgmester Erik Jessen.

Sønderjyllands amtsråd afviser at genoptage diskussionen omkring Gram sygehus og mener, at midler til reetablering af sygehuset vil være smidt ud af vinduet.

8. februar: På Tønder museum åbnes en udstilling af billeder fra det gamle Læk.

Den nye generation af »hjemmetyskere« har et anderledes sympatisk greb om tingene og en anden grundindstilling blottet for national fanatisme, fastslår Århuus Stiftstidendes folketingsmedarbejder efter et besøg hos mindretallet.

10. februar: Folketingsmand Jes Schmidt anbefaler, at folketingets finansudvalg undlader at nedsætte beløbet til telefonvæsenet i Sønderjylland med 2,5 mill. kr. I alt skal der bevilges 83 mill. kr. til udbygning af telefonvæsenet.

11. februar: Som et ændringsforslag til finansloven vil folketingsmand Jes Schmidt foreslå, at det danske statstilskud til det tyske biblioteksvæsen forhøjes fra 30.000 til 100.000 kr.

52 ældre ejendomme omfattende ca. 135 lejligheder omfattes af saneringsarbejderne omkring Slotsgade-kvarteret i Haderslev; arbejdet blev påbegyndt i 1974 og skal være afsluttet i 1983.

12. februar: Forskningshøjskolen i Haderslev stræber hen imod at blive et mini-universitet, siger forstander Bent Jensen i en samtale med Jydske Tidende.

Der Nordschleswiger skriver i en leder, at der nok findes særlige forhold på Bornholm, Mors og Samsø, men hverken i de vestjyske amter eller i Nørrejylland findes en så udtalt skævhed som i Nordslesvig. Kun enkelte »sydhavsøer« kan måske drages ind i sammenligningen, men de opvejes her af turistmæssige fordele.

15. februar: Slesvigske Parti deltager i kommunevalget den 7. marts med ialt 101 kandidater. Til samtlige husstande i amtet uddes en på dansk affattet valgavis, ligesom der leveres et antal frieksemplarer af Der Nordschleswiger.

16. februar: Det tyske bibliotek i Åbenrå må have status som centralbibliotek, skriver kommunisterne i deres valgprogrammer.

17. februar: En amtsanalyse over sidste års turistsæson viser, at turister brugte 103 mill. kr. i Sønderjylland.

De tyske børnehaver i Nordslesvig besøges af 621 børn, og med tilmeldelse af 105 elever til tyske skoler, er man på samme niveau som i fjor, oplyser skolekonsulent P. Sønrichsen på et repræsentantskabsmøde i Den tyske Skole- og Sprogforening i Tinglev.

20. februar: Fabrikant Jes Friis, Øster Løgum, vil rejse injuriersag og erstatningskrav på ikke under et par millioner kr. over for dem, der har betegnet ham med »smædeordet« nazist i stedet for national-socialist.

Repræsentanter for Haderslev kommune og Sønderjyllands amt vil lade udarbejde tre alternative forslag til etablering af et forskningscenter for regional folkekultur i ejendommen Slotsgade 20 i Haderslev.

22. februar: Den tyske kandidatliste i Tøn-

der er en ren jammer, siger det tyske mindretals repræsentant i Tønder byråd, fhv. bagermester Otto Jensen. Det er lærernes og bøndernes liste uden hensyntagen til de selvstændige, arbejdstagerne og byens borgere.

I alt er der i Sønderjyllands amt opstillet 13 lister med 202 kandidater til amtsrådsvalget.

23. februar: Flensborg fjord er i løbet af 1977 blevet betydeligt renere, konstateres det på et møde i Åbenrå i Flensborg fjordkommissionen. Visse steder er der tale om vandkvalitetsforbedringer på op til 90 pct. Et dansk-tysk teknikerudvalg skal arbejde videre med enkelte problemer.

26. februar: På finanslovsforslaget er der for de sidste tre kvartaler af 1978 afsat 342.000 kr. til Instotut for Grænseforskning i Åbenrå.

27. februar: Af den tyske Fælleslandboforenings beretning fremgår, at de 252 ejendomme, der er tilsluttet foreningen, har et gennemsnitsareal på 52,6 ha, mens landsgennemsnittet er på 33,5 ha. Arbejdsfortjænnesten pr. familie var i året 1975/76 fra 60.564 kr., i 1976/77 41.961 kr.

28. februar: Kystkommunerne i Sønderjyllands amt får fra amtet et forslag til afgrænsning af sommerhusområder, samt forslag om hvilke områder der fremtidigt skal holdes helt fri for sommerhusbebyggelse. Marskegnene vil således blive holdt fri for sommerhusbebyggelse.

Ved Hjemsted er der gjort fund fra den germanske jernalder omkring 500 år e.Kr. Heriblandt fund, der må betegnes som danefæ.

Den tidligere formand for Bund deutscher Nordschleswiger og nu afgående amtsrådsmedlem, gårdejer Harro Marquardsen, opfordrer i et valgopråb til fortsat bredt samarbejde mellem partierne hen over midten.

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hylderne

Haderslev - Tlf. 52 25 71

Grønseledets liv Grønseledets sang

møder De i

Ajdske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

De gamle jyske kreditforeninger

JYDSK GRUNDEJER-KREDITFORENING
og
NYJYDSKE KJØBSTAD-CREDITFORENING
er nu

KREDIT FORENINGEN DANMARK

Herning: Århus:
(07) 12 53 00 (06) 12 53 00

IDRÆTSHØJSKOLEN I SØNDERBORG

Højskole med lederuddannelse i gymnastik, boldspil, atletik og svømning.

Sommerkursus for kvinder og mænd 3. maj-28. juli.

Vinterkursus for kvinder og mænd 3. oktober-28. marts.

Skoleplan sendes.

Telefon (04) 42 18 48

Hans Jørgen Nielsen

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri A/s

Jernbanegade 8, Tønder, tlf. 72 15 50

Sønderjyllands Lånekasse

Nørregade 21 . Haderslev . Telefon (04) 52 66 33

Kontortid: kl. 9-12

Alt i kontorudstyr

P. J. Schmidt A/S

Vestergade 14, 6500 Vejens

Telf. (04) 54 12 26

ANDELSBANKEN

Sønderjyske afdelinger

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

Jyllands Kreditforening

HADERSLEV
TELEFON NR. (04) 52 70 00

MORSØ STØBEGODS

Aktieselskabet
N. A. Christensen & Co.
Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

Selskabs- og udflugtskørsel

Ruteautomobil-Aktieselskabet
for Haderslev Amt og By
Haderslev, tlf. (04) 52 38 55

Ladelund Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

A/S Sønderjysk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

OVE ARKIL A/S
CIVILINGENIØR - ENTREPRENØR
HADERSLEV

KREDIT FORENINGEN DANMARK

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

Sønderjysk Månedsskrifts adresse:

H. P. Hanssensvej 9, Haderslev, tlf. (04) 52 17 37.

Redaktørernes adresser:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder, tlf. (04) 72 18 78.

Viceskoleinspektør Chr. Stenz, Tøndervej 173, Åbenrå, tlf. (04) 62 14 50.

Cand. polit. Inger Bjørn Svensson, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev, tlf. (04) 52 17 37.

Ekspedition: Historisk Samfund for Sønderjylland. Landsarkivet. 6200 Åbenrå. Tlf. (04) 62 46 83. Giro 4 26 82.

Værksted for arkæologi og kulturhistorie

Studier af sønderjyske fortidsminder – Aktiv deltagelse i udgravninger – Indsamling af folkeminder – Medvirken i udstillingsarbejde.

Arbejdet ledes af mag. art. Niels Sterum.

Lange kursus: 2 måneder januar–februar, 3 måneder marts–maj, 5 måneder januar–maj.

Korte kursus juni–november.

Løgumkloster Højskole, 6240 Løgumkloster

Telf. (04) 74 33 25, kontor mandag–fredag kl. 10.30–13.00.

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

DANEOD HØJSKOLE – ALS

3 mdr. sommer-, 5 mdr. vinterskole

Tlf. (04) 46 41 12

Mogens Hemmingsen

SØNDERBORG HANDELSSKOLE

Handelsgymnasium – Handelshøjskoleafdeling

Sdr. Landevej 30 – Tlf. (04) 42 55 25

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM $\frac{1}{2}$ · VOJENS

De fleste ta'r os for pengenes skyld

I Sparekassen træffer De folk med økonomi som speciale.

Fagfolk, som ved, hvordan man får noget ud af pengene, og som gerne vil hjælpe Dem til en god handel. Det kalder vi Sparekassens Økonomi-service.

Tal med Sparekassen, før De handler. Uanset om det gælder køb og salg af værdipapirer, eget hus eller bare almindelige daglige økonomiske spørgsmål.

De er altid velkommen!

Økonomiservice -

Spørg

SPAREKASSEN